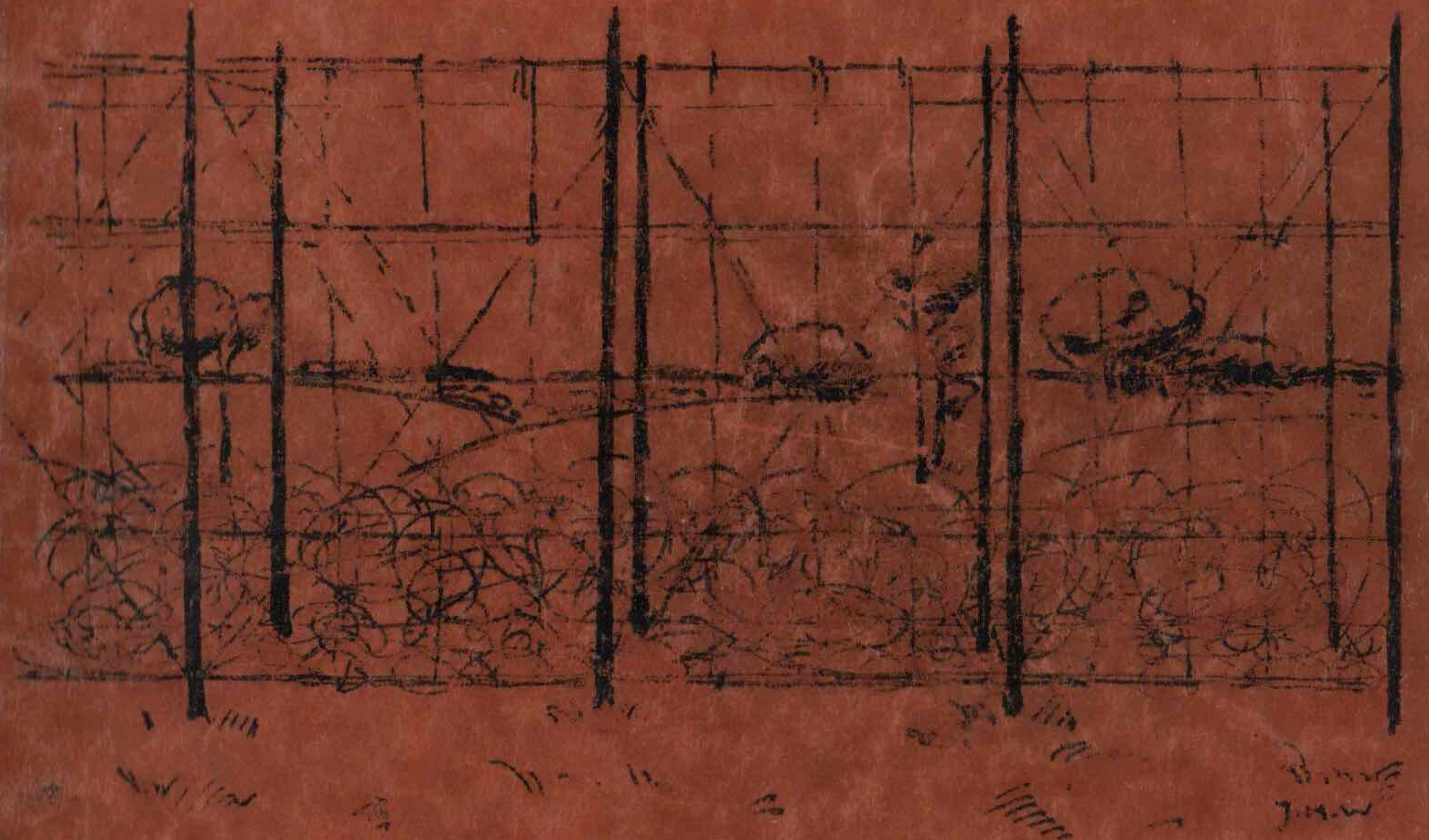

Mijn Belangrijksden

Deel II
Krúgsgewangen

Na een uur is van Weel terug. We moeten alles, wat we hebben, meebrengen, maar ik zie nog de grimmigheid, waarmee onze Luit. stuk voor stuk de patronen uit zijn pistool haalt en ze wegkeilt in de veenplas. Ik heb nog alle patronen in mijn geweer, want tijd of kans op een gericht schot heb ik de hele afgelopen dagen niet gehad.

We zullen de capitulatie zo martiaal mogelijk verrichten, dus: helmen op!

De majoor zegt nog een officieel slotwoord en we trekken 't bos uit, waar we worden opgewacht door enige Duitse motorordonnansen en een Feldwebel, die al direct vraagt of we alle rijwielen hebben meegenomen: "Den die müssen wir bestimmt haben", hoor ik hem zeggen.

Ja, de enige fiets van den majoor is er bij en we gaan door de holle zandweg in de richting Leende, 3 km. van ons af. De boeren krijgen stuk voor stuk een hand en ik zie tranen in hun ogen. Mijn hersenen kunnen de zo

plotseling veranderde situatie niet bijhouden en ik loop maar te puzzelen hoe nu de vork in de steel zit.

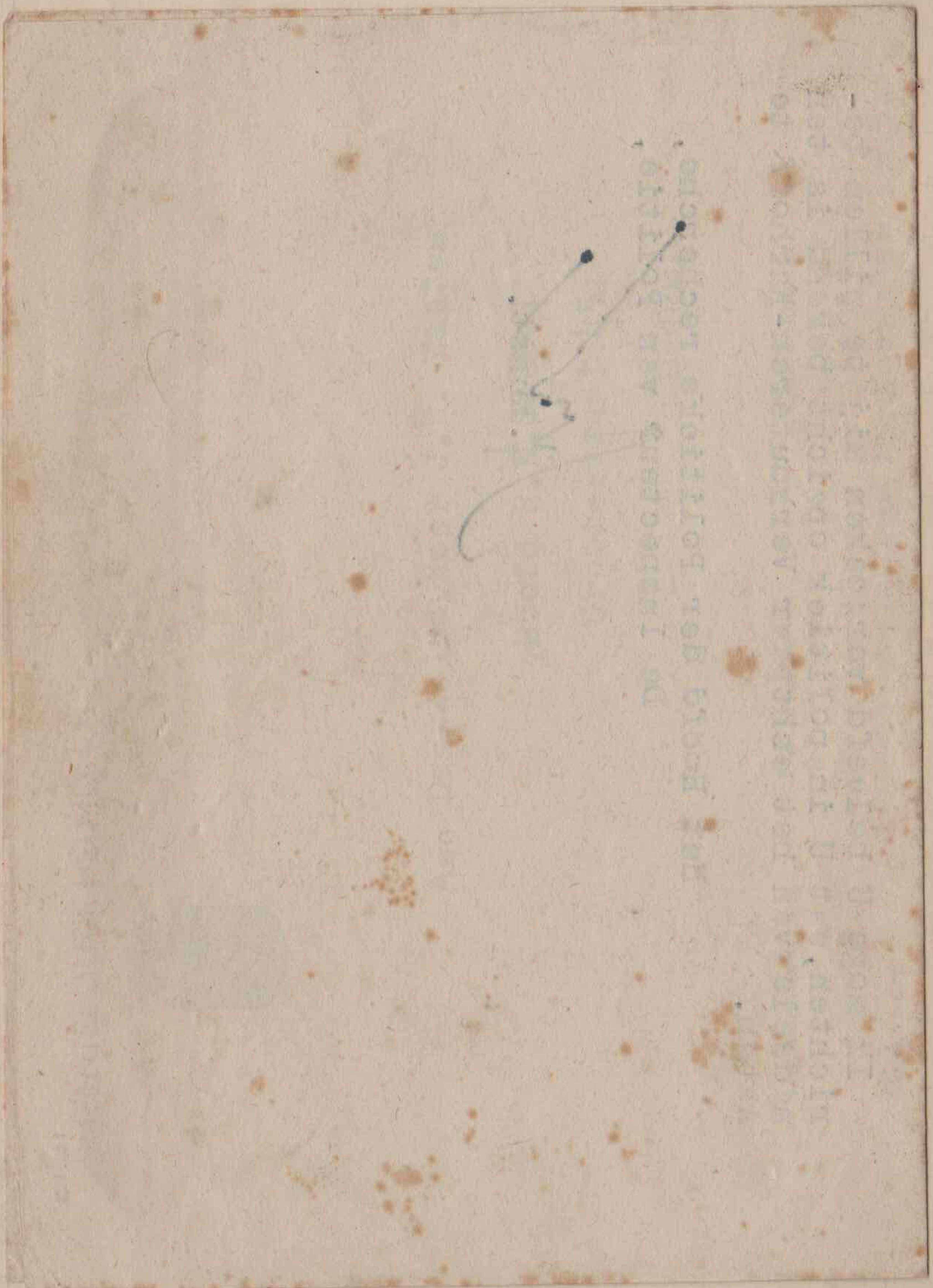
Ik denk aan mijn grootvader; die zei, als hij zich over iets hogelijk verwonderde: „Wel, wel, heel Holland wordt Duitsland”. En nu is 't zo ver. Langs de weg komen de mensen uit hun armelijke huizen en staan als in rouw ons zwijgend aan te zien. Een enkele hand gaat schuchter bij wijze van groet omhoog. We lopen als van nieuwe hoop en nieuw leven bezield; de sectie t.p., mijn sectie nu, want ik ben nu immershaar enige korporaal, loopt model in de pas. Zo komen we in Leende, waar alles naar buiten is gelopen; voor 't gemeentehuis staat de burgemeester, net of hij zo een speech zal afsteken, maar hij zegt niets. Een sprekend zwijgen. De mensen geven ons te drinken, water, melk, koffie, zoveel we maar willen. Nu eerst merken we wat een dorst we hebben.

Er komt een Duits bewakingspeleton en intussen gaat ons een grote troep ontwapende en gevangene Belgen voorbij met tussen hen in een 20 à 30 Hollanders,

waaronder ook een officier. Het is een grote hutspot van allerlei uniformen. Ik heb in de loop van de morgen mijn oorlogszakboekje geraadpleegd over hetgeen we moeten afgeven en wat we mogen behouden. Helm en gasmasker mogen we houden staat daar. Natuurlijk: mijn helm met zo'n wonderlijke deuk geef ik niet af! We schuifelen voort naar een terrein achter een huis, waar we onze spullen moeten afgeven. De geweren worden op stapels gelegd; patronen op hopen gedeponeerd. Twee lichte mitrailleurs hebben we tot hier toe meegesteekt. Ook erbij. Helmen en gasmaskers moeten we tóch afgeven! Ook onze Koppels. Er scharrelt een Duitser rond met een Hollandse broek-beredenen met een nieuw leren zitdeel erin. Wie weet of we onze broeken ook nog moeten uittrekken! Ik houd weinig meer over, dan mijn broodzak met veldfles en mijn eetketel. Ook de officieren leveren hun wapens in. Onze mooie Hollandse pistolen gaan aanstonds in de laarzen der Duitsers. Veldkijkers en kompassen worden

eveneens meteen ingepikt. Er lopen
 Duitse manschappen rond, die er
 gewoon potsierlijk uitzien, behan-
 gen als ze zijn met onze wa-
 pens en uitrustingsstukken. Dat
 ze dat allemaal mee rondslepen
 willen! Onze officieren mogen
 't riemenstel behouden. Dan
 worden we verder op wapens
 gefouilleerd. Onze hospits moe-
 ten zelfs hun veldapothek afge-
 ven. 't Is me anders een hele
 verlichting, al die rommel af,
 na zoveel dagen er mee ge-
 krost te hebben. Een Duitse sol-
 daat staat heftig tegen Luit.
 van Weel te oreren, hij trekt
 hem zowaar aan de knopen
 van zijn uniform. Hij verwijt het
 Hollandse leger en de Hollandse
 soldaten inferieure zelfs ge-
 mene strijdmethoden. Ik zie,
 dat de Luit. moeite heeft zich
 goed te houden, maar hij be-
 heerst zich en zwijgt. In een
 openstaande stal zie ik een
 gewond paard liggend op een
 hoop zand. Dan is de ontwape-
 ning afgelopen en gaan we
 voetje voor voetje door de dorps-
 straat. Velen maken van de ge-
 legenheid gebruik cigaretten
 en chocola in te slaan. Te voet

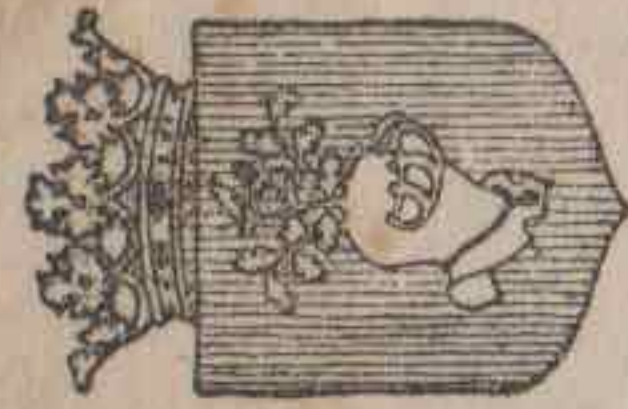
Zullen we nu verder getransporteerd worden naar Asten!
Maar dát is even een bof!
Ik denk meteen aan de hopeloos lange weg, die we voor ons hebben en waarvan we al eens een stuk hebben gelopen.
Onze bewaking gaat per fiets mee langs de marcherende troep.
Zo bereiken we Heze 4 km. verder. Weer 't zelfde gezicht, zwijgende bleke mensen voor de huizen en in de deuren. Nu is 't nog 15 km naar Asten. Even buiten Heze krijgen we in de bosrand een kwartier rust. Lange Duitse auto-colonnes gaan ons voorbij. Maar dan komen ook de eerste bereidwillige Hollanders, die om adressen vragen om ons in-leven-zijn aan familie en vrienden te melden. Er zijn er al uit Eindhoven op de fiets gekomen, die Eindhovenaren zoeken. Weer gaat 't verder. Een ijscoman doet rijdend langs de troep drukke zaken. We tracteren elkaar en de stemming stijgt. Bij de volgende rust ben ik doodop, maar ik laat een jongen per fiets bij v.d. Heijden en Martens aangaan om te waarschuwen, dat we, de sectie

t.p., in aantocht zijn. Een burger gaat voorbij, die ons 4 cigarettten per man en een stuk chocola uitdeelt. Nu komt 't Laatste stuk over Someren naar Asten. Aan de kant van de weg zie ik nu 't eerste Duitse soldatengraf; de helm ligt erop en een vaasje bloemen staat er bij. Een duizend meter verder weer een. Uitgebrande of in de sloot gereden automobielen bij de vleet. We gaan een noodbrug over, die op de plaats ligt van een gesprongen brug en passeren rijen omgekaptte bomen, die als versperring hebben gediend. Hier in de buurt is flink gevochten, dat zal in Someren nog wel erger worden. Ik ben benieuwd, hoe 't er daar uitziet.

Vanuit een auto worden we uitbundig begroet: 't is Mevr. Verkoueren met haar mahonie-kleurig haar, die onze jongens van de t.p. goed kent. Naast haar rijdt nu een Duitse kapitein. Hoe vaak zou ze met een Hollandse kapitein gereden hebben? Ze was toch een Duitse? In Someren is de schade aan de huizen aanzienlijk; er zijn

GEMEENTEPOLITIE HELMOND

Men gelieve bij het antwoord nauwkeurig het onderwerp, de dagteekening en het nummer van dit schrijven te vermelden.

Aan Den WelEd. Heer J.H. Westen

Hoofd R.K. School

Grootestraat 45

Bedum.

Uw kenmerk

Uw brief van

Ons kenmerk

P.R. 1847

Onderwerp

HELMOND, 26 November 1945.

Ik moge U beleefd verzoeken mij te willen be-
richten, wat U in politiek opzicht bekend is ten
nadeele van het echtpaar Verkouteren-Karhoff te
Asten.

Het Hoofd der Politieke recherche,
De Inspecteur van Politie,

van zou ze met een Hollandse
Kapitein gereden hebben?
Ze was toch een Duitse?
In Someren is de schade aan
de huizen aanzienlijk; er zijn

K 1391

t.p., in aantocht zijn. Een burger
gaat voorbij, die ons 4 cigarettens
per man en een stuk chocola uit-
deelt. Nu komt 't laatste stuk
van Asten. Aan
weg zie ik nu
oldatengraf;
p en een vaas-
er bij. Een
verder weer
de of in de
automobielen
gaan een
die op de plaats
sprongen brug
en omgekaptte
versperring
Hier in de
evochten, dat
nog wel erger
nieuwd, hoe
t.
worden we
t: 't is Mevr. Ver-
r mahonie-kleur
ze jongens van
t. Naast haar
se Kapitein. Hoe
Kunst.

Lieve Vrouwe Kapelletje
te
Someren.

er, waar niet meer van staat dan de vier muren, vlak naast andere, ogenschijnlijk niet geraakt. 't Artistieke Lieve Vrouwe Kapelletje voor 't raadhuis mist enkel een paar stenen aan de achterkant en een paar pannen op 't dak. Wat verderop staan nog aan een zijweg een paar verlaten Hollandse veldkeukens. Dichter naar sluis II wordt de vernieling nog groter. Maar nu ben ik ook zo uitgeput en krijg ik 't zo benvaand, dat ik elk ogenblik verwacht in elkaar te zakken. De beide sergeants nemen me in de arm en zo komen we bij sluis II, waar we bijna een uur moeten wachten op een Duitse voertuigen-colonne, die over de noodbrug gaat. Ons leger gebruikte nog wagens haast uit de tijd van Napoleon, maar wat hier voorbij gaat is blijkbaar van nog oudere datum. Terwijl we hier wachten, komen ook de eerste Astense burgers, en enkele t.p.ers hebben hun kostbaas of kostbazin al bij zich. In Asten is niets gebeurd, maar hier bij de brug is hevig gevochten, we kunnen 't trouwens met eigen ogen om ons heen zien. We ho-

ren namen en aantallen van gewonden en gesneuvelden, maar de opgaven lopen erg uiteen.

Eindelijk zijn we aan de beurt om de brug over te trekken.

Ik ben intussen weer wat opgeknappt en kan weer alleen lopen. Aan de overkant zijn we op volmaakt bekend terrein.

De jongens vragen me of ik hier nog weer met ze wil exerceren. En daar staat heel Asten uitgelopen, juichende, schreeuwende om ons weerzien. 't Is precies of we geen verslagenen, maar overwinnaars zijn, die thuishkomen. De heer en mevr. v.d. Heijden staan links van de weg me uitbundig toe te juichen met de dames de Vent. Van der Heijden komt naast me lopen en ik lucht voor 't eerst mijn ervaringen van de laatste dagen in een heftige huiltui. Bij hun thuis is nu een Duitse dokter ingekwartierd in de kamer, waar mijn vrouw en ik hebben gelogeed nog geen maand geleden.

Wie had dat mogelijk geacht!

Op de markt wordt halt gehouden en nemen we voorlopig afscheid van de officieren.

opgeroepen huisvaders van vijf-en-dertig jaar - verwaten jonge kerels die er niets van begrijpen, die een troep verslagen soldaten van hun eigen volk, uitgeput en afgemat, in krijsggevangenschap ziet wegvoeren, en stompzinnig en bête grinniken! Grinniken! Eén hoor ik er zeggen met een langzame dreinstem: "Kijk - ze worden opgebracht, met de kapiteins voorop!"

"Opgebracht", alsof we misdadigers waren, lieden die hun niets aangaan, waar je om kunt lachen.

Ineens wordt het ons duidelijk dat er twee soorten Hollanders bestaan. Eén soort die oorlog gevoerd of aan den lijve gevoeld hebben of in ieder geval intens hebben meegeleefd - en de andere soort, verwend, onbenullig, lanzakkig, die er niets van genaakt hebben, die er zelfs niets mee te maken gehad hebben, en dus nog even verwend, onbenullig en lanzakkig doen als tevoren - om te huilen!"

(1)

Wij stellen daartegenover dat juist de verslagen over de afvoer dier krijsggevangenen menigmaal melding maken van intens medeleven. Zij werden op 15 mei in Asten bij de Peel-Raanstelling met gejuich ontvangen ("t Is precies of we geen verslagenen, maar overwinnaars zijn die thuis-komen" (2)); in Venlo stond het , een dag later "zwart van de mensen" die "zeep, tabak, handdoeken, zakdoeken, zelfs flessen wijn" aan de militairen aanreikten die in krijsggevangenschap weggevoerd werden (2); in Arnhem kregen de krijsggevangenen die op de Grebbeberg gestreden hadden, "een ovatie alsof we als overwinnaars uit de strijd gekomen waren ... Vrouwen langs de weg stonden te huilen

(1) H.A. Robbé Groskamp: "III-20 Ra achter M.II", p. 132-133
(Collectie dagboeken, no. 288).

(2) J.^{H.}Th.J.Weston "Relaas van mijn belevenissen tussen
10 mei en 11 juni 1940", p. 86. en p. 94 .

men namen
wonden en
de opgaven
Eindelijk zij
om de bru
Ik ben intus
knapte en k
pen. Aan d
op volmaakt
De jongens
hier nog we
ceren. En d
ten uitgelo
schreeuwen
zien. 't Is pre
verslagenen,
zijn, die th
en mevr. v. d.
links van d
dig toe te j
dames de
komt naast
voor 't eerst
de laatste
tige huilbui.
nu een Duit
tiert in de
vrouw en ik
nog geen m
Wie had do
Op de mar
den en nen
afschied va

Luit. van Weel gaat weer naar zijn oude kwartier in hotel Gitzels en hij zegt me nu, dat als we 't kudden kunnen houden, ik binnen 3 dagen sergeant en mijn schutter Kortman korporaal zou zijn geweest, dat hij over ons tevreden is en dat we goede moed moeten houden. Ik druk hem met tranen in de ogen de handen bijna stuk, vertel hem nog vluchtig, hoe ik aan mijn vrouw en mijn beide jongeren hang, waarop hij zegt, dat nu bij hem thuis waarschijnlijk ook een vrouw naar hem verlangt, dat is niet altijd zo geweest. (Ik weet reeds lang, dat hij een echtscheidingsprocedure ahangig heeft, waarvan hij zelf erg overstuur is geweest). Maar daar zijn Juffr. Martens en haar kinderen, de dames van 't postkantoor en nog vele andere kennissen

Hoofdstuk VII

Op de markt is 't nu een drukte van belang; ieder wordt er omringd door zijn kennissen en wij en zij krijgen de kans ons hart eens

te luchten. De weinige Duitse
 bewakers staan verstomd en
 zijn niet in staat er een eind
 aan te maken, al dreigt een
 enkeling ook met een handgra-
 naat. We zullen worden ge-
 legerd in de R.K. Jongensschool,
 recht tegenover 't kwartier, waar
 ik al die maanden in Asten
 heb gelegen. De ontmoeting met
 Juffr. Martens was nog tragisch,
 want haar sergt. Bruinooge is
 bij Someren gesneuveld. Van
 onze sectie hadden ze Schou-
 ten en mij als gesneuvelden
 met name genoemd, maar dat
 is Goddank niet waar!
 Van Heida en Joosten is hier
 in Asten niets bekend. Ook weet
 men hier niets omtrent de rest
 van Staf 30 R.I., die op de twee-
 de dag van de oorlog van hier
 vertrokken is naar Heze.
 Na lang wachten, dat ons ech-
 ter helemaal niet lang valt nu,
 worden we gelegerd op de zol-
 der van de school. Mijn he-
 mel, wat is 't daar een bende!
 Dat hoofd van de school mocht
 zich wat schamen, dat ie er
 zo'n zolder op na houdt, al
 zullen voorgaande transporten
 krijgsgevangenen er 't kunnen

toe hebben bijgedragen om de warboel te vergroten. De hele vloer is bezaaid met leien, oude schriften en boeken. Er zijn hele partijen van de schrijfmethode „Vooruit” bij en ook andere leermiddelen en platen, die ik goed ken.

Dat alles doet me zeer. 't Is nu al 9 maanden geleden, dat ik de school verlaten heb en wanneer zal ik er terugkeren?

We krijgen order weer te verzamelen met ons eetgerij en trekken naar 't gebouw van de Boerenbond. Op 't terrein daarachter staan kookpotten met Hollandse militaire koks. We ontvangen allemaal een flinke portie brood en kunnen dan kiezen tussen een stuk vlees met flink jus of een bord krachtige groentensoep. Ik kies 't laatste en laat 't niet bij één bord, want dit is de eerste behoorlijke warme maaltijd in 5 dagen. De families v.d. Heijden en de Vent staan nu achter in de tuin van de laatste, die aan ons terrein grenst. Ze brengen me een emmer water, zeep en een handdoek en ik kan me eens fijn opknappen. Ze houden niet

op met vragen waarmee ze me een plezier kunnen doen voor ik daar asem op geeft. Juffr. Martiens laat door haar dochter Annie warme thee brengen, er worden pakjes cigarettten rondgedeeld, kortom we hebben 't na veel ontbering geweldig. Meisjes lopen rond met belegde boterhammen en koek. We hebben handen tekort om al deze goede gaven in ontvangst te nemen. Dan gaan we terug naar de school, voldaan en opgeknapt. Daar brengt Mevr. v. d. Heijden me een paar flessen limonade, cigarettten en cigaren en stopt mijnheer mij 2 gulden in de hand, omdat ik helemaal blut ben. Dan horen we, wat er verder met ons gaat gebeuren. Vandaag gaan we niet meer weg, daarvoor is 't nu te laat. Morgen gaan we naar Kaldenkirchen en vandaar verder naar een gevangenkamp om geregistreerd te worden. De hele geschiedenis zal hoogstens een week in beslag nemen, want we gaan spoedig naar huis! In Duitsland zullen we 't werkelijk goed hebben, dat weet mijnheer. v. d. Heijden

van den dokter, die bij hem is
ingekwartierd. Voor de deur
en bij 't hek kunnen we vrij met
kennissen converseren en om
half tien leggen we ons als
andere mensen met nieuwe
hoop in 't hart op en tussen
de rommel op de zolder vloer.
Wat kan 't schelen! Dit is in
5 nachten de eerste, waarin
ik weer een dak boven mijn
hoofd heb en mijn maag goed
gevuld. De heer en mevr. v. d.
Heijden zullen geregeld aan
mijn vrouw schrijven en zo spoe-
dig als 't kan telefoneren of tele-
graferen. Ik heb dus de zekerheid,
dat mijn gezin niet lang meer
in onzekerheid over mij zal le-
ven. Ik kan voorlopig heus niet
meer of beter wensen.

Ik slaap die nacht flink al lig
ik zo maar op de grond met
mijn hoofd op de eetketel.

Om 6 uur worden we gewekt
en krijgen van een Duitse sol-
daat last de rommel op de
grond op te ruimen. Niemand
steekt er een poot naar uit tot
ik dan maar met een paar van
mijn jongens er aan begin.
Dat moest dat schoolhoofd
eigenlijk eens weten, dat hier

een onderwijzer-krijgsgevangene zijn verwaarloosde zolder met rotzoo staat op te ruimen. Dan weer naar de Boerenbond om menage te halen. Als we terugkomen staan er op de markt al autobussen klaar om ons verder te vervoeren. De hele zaak staat spoedig klaar om in te stappen, maar onze sectie treuzelt opzettelijk op de zolder, net zo lang tot we met nog een 50 anderen niet meer mee kunnen. Wij kennen Asten en hebben geen haast 't te verlaten. Ik slenter wat door de nu verlaten lokalen; alle bordes volgeschreven met namen van die hier als krijgsgevangenen gelegen hebben. Adressen uit alle dorpen en steden van ons land, alleen niet uit 't hoge noorden. We horen nu, dat er in Asten al een soldaat terug is, afgezwaid! Dan kan 't met ons niet lang duren! De bussen zullen in de middag terug zijn om de rest te halen en ik laat door een Duitse hospik mijn pijnlijke voeten met blaren zo groot als rijksdaalders verzorgen. Hij doet 't voortreffelijk, waarbij hij dan ook een

complete Hollandse veldapothek tot zijn beschikking heeft. Meteen zie ik dat zijn collega's zich aan bussen ananas te goed doen. Ik kan ze geen ongelijk geven, de kerels zullen ook ver van huis heel wat missen en dit is een zeer onschuldig vermaak.

Mevr. v. d. Heijden brengt me een stuk zeep en een handdoek; ik neem 't graag aan, omdat ik de mijne kwijt ben. Tegen 2 uur zijn de bussen terug en nemen we afscheid van Asten.

De mensen staan met tranen in de ogen en de meesten van ons kunnen zich maar amper goed houden. Ik kom te zitten bij een zeer luidruchtig stel jonge snuiters en ik erger me aan hun goedkope lol, want ik ben mé bewust, dat ik mijn land word uitgevoerd en mijn stemming staat niet naar grappen en grollen. We rijden over Mevel, Panningen, Helden, Maasbree en Blerik op Venlo aan. Overal vernieling, opgeblazen bruggen, verbrande huizen en oorlogsgraven langs de weg. In Maasbree is 't al begonnen: mensen, die ons door de open ramen sigaretten, koek,

boterhammen, chocola toestoppen. In Blerik wordt 't nog erger en als we Venlo binnenvrijden, staat 't daar langs de weg zwart van de mensen, zodat de bus bijna niet vooruit kan komen. Op alle gezichten leeft de ontspanning na bange dagen en nachten. Ja, nu wordt Jan-sol daat gewaardeerd. Nu komen de mensen aanlopen met zeep, tabak, handdoeken, zakdoeken, zelfs flessen wijn. Hebben ze een voorgevoel van wat ons nog te wachten staat?

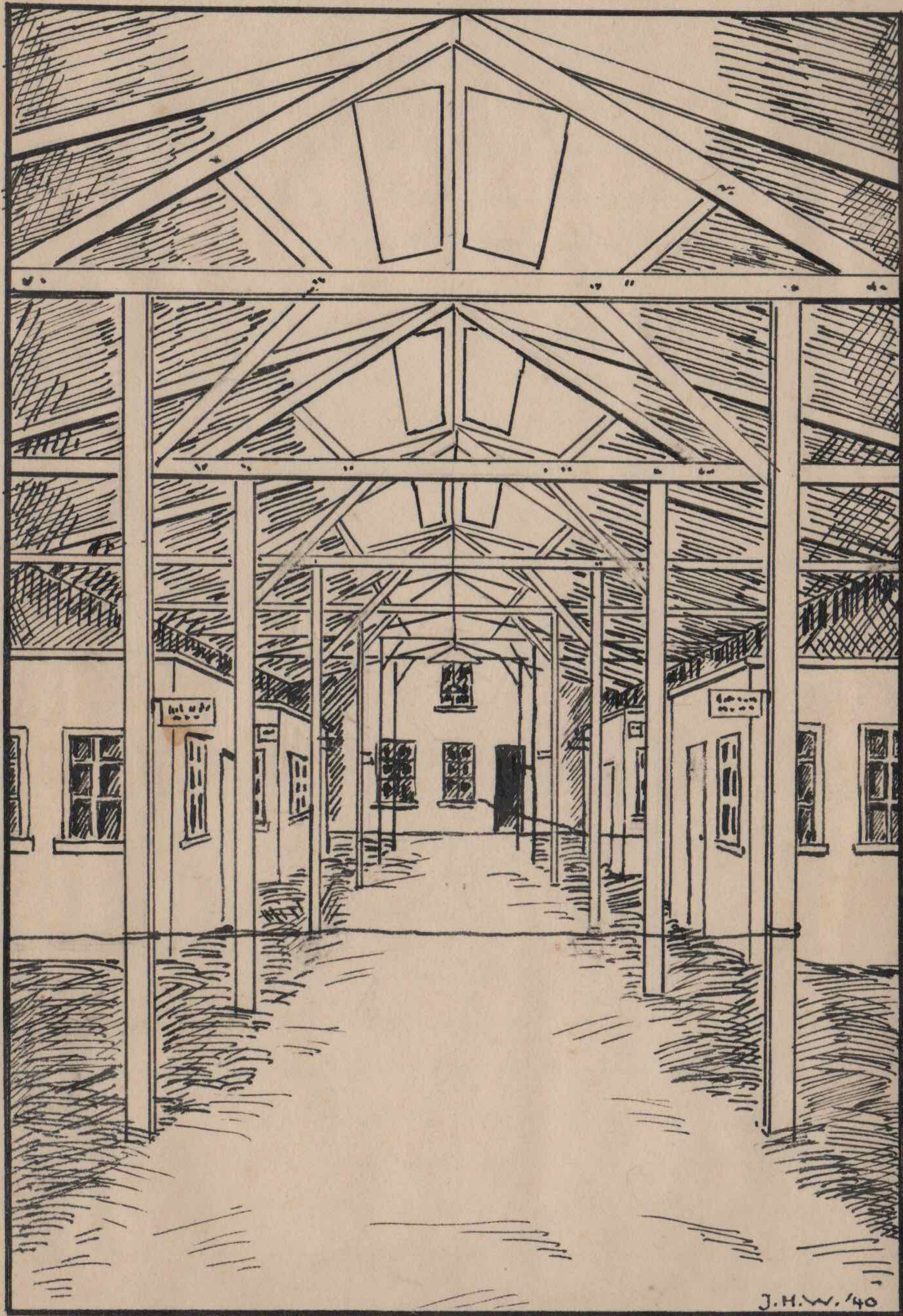
Bij de Maasbrug is 't één grote verwoesting. De brug zelf ligt gebroken in 't water, er wordt nu reeds druk aan gewerkt met hamers en branders. Hier moet dus een pantsertrein met de brug in de lucht zijn gevlogen! Onze kazematten staan er nog precies als ze verlaten zijn, sommige één puinhoop, andere nog intact met 't geschut erin. Ongebruikte granaten liggen er verspreid om heen. We rijden over een houten noodbrug, rechts van de vernielde brug. Toch een kranig stukje werk, dat hier nu alweer een flinke verbinding is. De drukte om ons heen is

nu aanmerkelijk verminderd. Nu zullen we aanstonds over de grens gaan. Dikke tranen staan me in de ogen als we eindelijk door de slagbomen rijden en de nu volgende spaarzame voorbijgangers ons nieuwsgierig aanstaren. Wat een verschil met nog kort geleden. Op een groot spandoek over de weg lees ik: „Wir sind stolz auf unseren grossen Deutschland“ en tegen een fabriek een groot bord: „Wir kapitulieren nie“. Is dat laatste voor ons bedoeld?

Hoofdstuk VIII

We stappen uit voor 't station „Kaldenkirchen“. 't Is nu 16 Mei 's middags 4 uur. Over 't perron arriveren we bij een goederenloods. Voor we die betreden, worden we in groepen van 25 man ingedeeld. Op de vraag: „Wer spricht Deutsch?“, treed ik met enkele anderen uit en krijg ik nu zo'n groep toegewezen. De eerste groep gaat naar binnen. We hebben nu geen militaire, maar een politie-bewaking: Schutzpolizei

met van die onderwetse, zwart gelakte leren sjako's op met een klep voor en achter. Terwijl we wachten maken we onszelf al benauwd, dat we nu alle goeie gaven, vooral tabak en cigarettien, weer zullen moeten afgeven, maar dat valt mee. Als mijn groep binnen is in de lange douaneloods moeten we afgeven: lucifers, sigaren-aanstekers, grote scheermessen (scheerapparaten mogen we houden), en onze dekens. In de lange loods ligt langs de kantien stro, waarin we nu een ligplaats krijgen aangewezen. Hier vinden we nu de jongens terug, die al in de voormiddag uit Asten vertrokken zijn, benexens een lootal die van een vorig transport zijn overgebleven. Daaronder zijn ook een paar oude adjudants, zielige figuren, die hier nu al drie dagen zonder eten hebben gezeten. Onze officieren zijn hier ondergebracht in een paar afgetimmerde kamertjes, die voor douane-administratie hebben gediend. Er is verder een waslokaaltje met drie flinke wasbakken

De douaneloods in Kaldenkirchen.

97

met stromend water. Dat gaat nogal, maar de loods zelf is oud en tochtig en van boven tot onderen witgekalkt; de vloer is van beton. Eén hoek is met een touw afgezet, daar ligt geen stro en mogen we roken; vuur kunnen we krijgen bij den politievacht aan de uitgang. Buiten de loods mogen we niet komen, behalve wanneer we naar de W.C. moeten, een tiental meters verderop. De bewaking is correct, ja zelfs goedmoedelijk en we horen ook van hen, dat we spoedig terug en naar huis zullen gaan. We zijn hier nu met ruim 300 man, waaronder enkelen in burger. Eén van die burgers is Korp. Rense uit Vento, die er in Someren uitgeknepen is. Van Staf 30 R.I., waar hij bij hoorde, weet hij niets naders. Van hem horen we, dat hij een hele dag thuis is geweest, nadat hij is gevlucht, maar dat er nu in Nederland een bepaling is bekend gemaakt, waarbij allen, die in burger gevlucht zijn, zich binnen 5 dagen bij den bur-

gemeester moeten melden. Hij had sedertdien geen rust of duur meer gehad en zich aanstonds gemeld. Nu is hij nog net zo ver als wij. Ik denk aan Heida en Joosten en de anderen, die er bij Leende tussenuit gegaan zijn. Er is ook één hele Belg bij ons gezelschap, een Vlaming, die sappig kan praten en steeds een hele troep toehoorders om zich heen heeft. De officieren krijgen onze ingeleverde dekens en wij kruipen als 't begint te donkeren onder onze overjassen. 't Ligt hier koud en tochtig; 't stro is te kort en te dun, om ons tegen de koude van de betonnen vloer te beschutten. Zo slapen we in met de gedachte, dat we morgen wel verder zullen gaan. Maar dat is ijdele hoop, want de hele volgende dag verstrijkt zonder dat we over vertrek iets vernemen: er is geen vervoergelegenheid. Daar is hier door de bewaking ook niet op gerekend, want eten krijgen we ook niet. Voor ons, laatst aangekomenen, is dat niet zo erg, want we hebben nog brood

en boterhammen genoeg bij ons, maar er zijn er hier, die al drie, vier dagen zonder eten zitten. Ik geef één ervan een deel van mijn brood, dat ik in de eetketel heb gepakt. De hele dag doen we verder niets dan praten en roken. Beekman heeft uit Asten een spel kaarten meegenomen en ik speel zo nu en dan met de jongens een partijtje joker om den Keizer zijn baard, want 't weinige geld, dat we bij ons hebben, kunnen we later nog wel eens nodig hebben. Een politie-commissaris in een keurige Duits-correcte uniform komt zo nu en dan met de officieren praten. We horen, dat 't vervoer nog wel een paar dagen op zich zal laten wachten, maar hij belooft voor de volgende dag eten, want hij ziet wel, dat 't zo niet langer kan. Ik ruil met Luit. van Weel een doosje Engelse sigaretten tegen Egyptische van hem, hij heeft een voorkeur voor Engelse en mij kan 't weinig schelen. Enkele van onze jongens worden nu aan 't werk gezet om langs de pas of tien, die we

buiten naar de W.C. moeten afleggen, prikkeldraad te timmeren. Kijk, dat is nu een echt prutsmaatregeltje, want wie er uit wil knijpen zal voor dat enkele prikkeldraadje heus niet blijven staan. Ook de niet reeds van tralies voorziene vensters van de loods krijgen een prikkeldraadversierinkje. Tegen de nacht overleggen we, dat als we met drieën vlak tegen elkaar gaan liggen en dan drie jassen over ons leggen, we 't warmer zullen hebben, dan wanneer we elk apart onder een jas gaan liggen. 't Blijkt werkelijk zo uit te komen, want ik slaap deze nacht veel beter.

Zaterdag 18 Mei. Er is nu brood, Duitse Kuch, zuurig van smaak, want 't is niet met gist, maar met zuurdeeg gebakken. 't Is blijkbaar roggebrood en vrij hard; we krijgen er een lepelvol marmelade bij en een scheut „malzkoffie“ in de veldfles. „Malzkaffee“ wil zeggen gebrande gerst. Ik reken uit, dat 't goed klaargemaakt met suiker en melk een heel behoorlijke ersatz-drank moet zijn. Zoals wij 't nu krijgen is 't alleen maar nat, heet, bruin en bitter, maar

dat scheelt niet zo erg veel van de
 Hollandse dienst-koffie. Vanmid-
 dag komt er pap, die de Holland-
 se koks, die we bij ons hebben,
 zullen koken. We hebben gisteren
 al gevraagd om te mogen schrij-
 ven, nu krijgen we de kans. De
 politie-commissaris geeft daar-
 toe permissie. Hij zal dan zorgen,
 dat één van zijn mannen, die
 naar Venlo moet voor 't fourageren,
 daar de kaarten bij 't Rode Kruis
 afgeeft. Deze sympathieke geste
 wordt algemeen gewaardeerd en
 als hij passeert, gaat er een
 hoera-tje op. In een oogwenk lig-
 gen er stapels kaarten in de
 doos bij de wachtpost. Ik schrijf
 mijn vrouw, dat nu 't ergste ge-
 leden is en dat mijn bericht
 voor haar en de jongens nu 't
 zekerste bewijs moet zijn, dat ik
 nog in leven ben. Ik merk nu op
 welk een verschil er hier ge-
 maakt wordt tussen een ad-
 judant en een vaandrig, die
 toch bij ons gelijk in rang zijn.
 De jonge vaandrighs resideren
 bij de officieren apart en de
 oude adjudants liggen hier bij
 ons in 't stro. De twee, die we
 hier hebben, zijn echte stakkers,
 waar je meelij mee krijgt; wie

Weet of 't ooit de beroeps-donderaars van de compie zijn geweest. Naast de ellende en de zorgen van 't ogenblik, die ze met ons gemeen hebben, knijpen ze hem nog extra over wat ze na dit alles moeten aanvangen, want in hun broodwinning zal dan volmaakt de klad zitten. De pap, die we 's middags krijgen, is gortpap met blokjes spek erin; een rare combinatie, maar 't is voedzaam en een hongerige maag heeft geen fijne tong. Ons dag-rantsoen bestaat nu uit $\frac{1}{4}$ kuch en een bord pap. Voor de meesten is dat veel te weinig en ik zou ook 't dubbele wel op kunnen. Onze hoop op een spoedig vertrek begint te verflauwen en ik heb erg met heimwee te doen. Ik heb twee boekjes met foto's in de zak, maar ik durf ze niet voor de dag halen, bang als ik ben, dat ze mijn gemoeds-toestand nog zullen verergeren. Opmerkelijk, dat ik ook niemand anders met brieven of foto's zie zitten. De nacht verloopt rustig, alleen wat gezoem van vliegtuigen en éénmaal 't geknetter van de mitrailleur, die op de overkapping van 't perron staat opgesteld.

19 Mei. Dit is de eerste Zondag in gevangenschap ver van huis. Ik bid de rozenkrans terwijl ik heen en weer door de loods wandel en leen een misboekje van een van de jongens, waar ik de H. Mis uit lees. Enkele christelijke jongens zie ik weer, net als de vorige dagen uit een zakbijbel-tje lezen. Vloeken en dubbelzinnige taal hoor ik niet meer sedert 't uitbreken van de oorlog. De voeding is precies als de vorige dag, alleen is er nu bij 't kwart brood een klein hompje bloedworst. Nu ik zelf niets meer heb ter aanvulling, begin ik me toch slap te voelen; 't heen en weer lopen bij voorbeeld vermoeit me al heel spoedig. Liggend in 't stro houd ik met Schouten, onze Theo uit den Haag, een diepgaande discussie over 't nut en 'de waarde van de meditatie. Nu, tijd hebben we er hier wel voor! Er wordt nu over gepraat, dat we a.s. Dinsdag weg gaan of rechtstreeks weer terug naar Holland of naar een gevangenkamp ergens bij de grens van Groningen. Ik leef op: ook in dat laatste geval kom ik dichtbij huis.

We weten nu, dat de jongens uit de vesting Holland in 't land gebleven zijn en dat men daar reeds met demobilisatie is begonnen. Allemaal hoopvolle berichten. In een Duitse krant van een paar dagen her lees ik nu, dat de „Peeldivision“ vernichted is, en dat de linie aan 't „Süd-Wilhelmkanaal“ gevallen is na de Grebbelinie. Ik heb even tijd nodig om er achter te komen wie of wat die linie „am Süd-Wilhelmkanal“ is.

Welja, dat is zowaar onze linie langs de Zuid-Willemsvaart, onze linie van één man dik! Wel, wel! Tegen de avond horen we, dat er morgen 20 man nodig zijn voor een karweitje. De t.p. legt er aanstonds beslag op en ook ik zal meegaan, al was 't maar alleen om eens weer buiten die oude loods te komen en de tijd stuk te krijgen.

Maandagsmorgens om 8 uur gaan we er op uit met een kleine Duitse politiemann voorop, die Krampachtige pogingen doet onze militaire pas bij te houden. We komen op een groot terrein met geweldige loodsen en krij-

gen eerst opdracht dat terrein van rommel te zuiveren, papier, stukken hout enz. IJzerdraad moet apart verzameld worden, de rest gaat op een hoop en we steken er de brand in.

Nu krijg ik ook te zien, wat die loodsen bevatten: stapels brood, bussen „vier vrucht“-marmelade, kisten worst en conserven, kisten vet, mandeflessen brandewijn enz.; een heel voedsel-depôt. Nu versjouwven we balken vol met spijkers, waar worst en spek aan gehangen hebben.

Dat valt niet mee, want nu ik aan 't werk ben, merk ik eerst, hoe slap ik ben. Dan laden we balen suiker en kisten vet in een vrachtauto. Volgens mijn zakboekje mag men van ons niet vergen, dat we fourageren voor een vijandig leger, maar dit werk kort de tijd en er valt ook wat voor onze hongerige magen af. Een kapotte baal suiker laat een hele hoop op de grond liggen; vlug met onze zakdoeken er bij. Een paar in 't gedrang gekomen broden zijn voor ons. Een gebroken worst, een rest spek; we delen 't eerlijk. Jongens, die

in de kelders gewerkt hebben, komen met versnaperingen boven. De kisten vet zijn uit Denemarken en Hongarije, Hollandse waren zijn er niet bij.

Tegen 12 uur worden we door een andere ploeg afgelost en zijn we 'smiddags verder vrij. Terug in de loods, is de in burger hier gekomen korps. Rense met nog enkele andere nagezonden burgers inmiddels in 'n splinternieuwe uniform gestoken. Ze schijnen die dingen hier kant en klaar maar voor 't uitzoeken te hebben. Ik heb er trouwens in 't voorbijgaan zelf zien hangen. Ook één van de enkele Belgen, die er nu zijn, draagt een Nederlandse uniform nu. Mijn voorraad cigarettten raakt op; vanavond zal ik de laatste oproken en dan ben ik verder op een aalmoes van de anderen aangewezen.

Blij dus, dat we morgen weggaan, want in 't volgende kamp zal ik wat kunnen kopen, ten minste dat wordt ons verteld.

Teruggaan naar Nederland is volgens de laatste geruchten van de baan.

Op 21 Mei doe ik niet aan de

werkploeg mee, we gaan vanmid-
dag toch weg. 't Kwart-brood is
vandaag een half geworden, maar
nu is 't van buiten wat beschim-
meld. Geeft niet, we kijken al zo
precies niet meer. Om 3 uur
worden we ingeladen in goe-
derenwagens; in elke wagon
40 man. De deuren gaan op
slot, alleen een paar luiken
kunnen open. Onze officieren
hebben een 3^e klas personen-
wagen en de beide oude adju-
dants zijn daar nu bij inge-
stopt. Waarheen de reis gaat,
weet niemand. We zullen pro-
beren ons te oriënteren met
behulp van de zon, want er is
ons uitermate veel aan gele-
gen in welke richting we gaan.
Als we goed en wel aan de
rit zijn, maken we deze bere-
kening: de zon staat nu in
't Westen, gaan we nu naar
't Noorden, dan moet 't licht
door 't luik recht daartegenover
op de andere kant van de wa-
gon vallen. Inderdaad is zulks
zo nu en dan 't geval, maar
meestal valt 't licht schuin op
de voorkant van de wagon en
dat wil zeggen, dat we naar
't Oosten rijden. Dat blijkt ook

al spoedig uit de stationsnamen, die we lezen: Krefeld, Neuss, Düsseldorf, Wuppertal, Hagen tot we tegen de avond in Soest (Westfalen) aankomen. Daar worden de wagons geopend en zijn we blij na 6 uur hobbelen op de plaats van bestemming te zijn. Over 't goederenemplacement, onder een viaduct door, gaan we, aangehaapt door de Duitse bevolking, langs een oud stadsdeel en een oude stadswal naar een buiten de stad gelegen kazerneterrein. De politie-bewaking is meteen vervangen door een militair geleide, dat minder gemakkelijk is dan we tot nu toe onder vonden hebben. Bij de grote inrijpoort van het terrein staan militairen in een vreemde donkerblauwe uniform met hoge blauwe kepi's op van Napoleontische snit. Dat zijn Belgische maréchaussees, die Vlaams spreken en er daarom op afgestuurd zijn om voor tolk te spelen. De Kazernes, die hier staan, zijn kennelijk nog niet af en 't terrein eromheen ziet er uit of er nog meer gebouwd moet worden: granietblokken, stapels baksteen,

zand en cement. 't Geheel is vrij rommelig, maar de 5 grote gebouwen van 4 verdiepingen, die er al staan, overtreffen alles, wat we tot nu toe van kazernes hebben gezien. Hier kan zeker een heel regiment van 4 bataljons op oorlogssterkte worden ondergebracht. We passeren nu een heuse prikkeldraad omheining, dubbel en zeker 3 m hoog.

Onze officieren gaan meteen in 't eerste gebouw en wij marcheren door naar de keuken achter deze gebouwen, waar we een kwart kuch met een flinke plak preskop, een veldfles malzkoffie en per 12 man een half pond margarine ontvangen. Dat valt erg mee. 't Is inmiddels volslagen donker, als we naar nog een ander nieuw gebouw worden geleid, dat een paardenstal blijkt te zijn met twee vleugels. In één van die vleugels liggen al Belgen, de andere is voor ons. Er ligt al stro, nu niet op de betonnen vloer, maar op houten planken. Ook dat is een verbetering. We kunnen met ruim 300 man amper in deze ruimte, maar na enig passen en meten gaat 't toch. We eten

Tekening op de omslag:
„Uitzicht door 't prikkeldraad
in Soest (Westf.)

bij de spaarzame verlichting de helft van ons brood, want de andere helft is voor morgenvroeg. Al spoedig gaat de hele troep ter ruste, maar ik kan de slaap niet vatten. Wat gaat er nu met ons gebeuren? De andere dag zal eerst de oplossing kunnen brengen.

Hoofdstuk IX

Als we op de 22^e Mei om zes uur opstaan, blijkt, dat we in dit kamp niet enkel met Belgen liggen. Onze Hollandse troep is zelfs de kleinste, want er zijn in de 4 grote gebouwen, die ik gisteravond al aanstonds heb opgemerkt, duizenden Franssen, Algerijnen, Marokkanen, Tunesiërs en Indo-Chinezen ondergebracht. 't Wemelt er dan ook van rode Fezzen en vaat-gele tulbanden. Gewoon verbijsterend. Om 8 uur is 't voor ons appel en worden we nauwkeurig geteld en in groepen van 50 man ingedeeld. Dan horen we, dat we in dit kamp ook voor Duitse officieren moeten groeten; dat we in een z.g. „Durchgangslager" zijn en dat we binnen-

Kort naar een „Stalag“ of „Stamm-
lager“ voor Hollanders gaan.

De morgen vóór onze aankomst
is er ook reeds een troep Hollan-
ders verder door gereisd.

't Blijkt nu, dat we ook hier niets
kunnen kopen en evenmin kun-
nen schrijven naar huis. Dat is
een koud bad, want dat had
ik nu juist gehoopt hier te kun-
nen doen. Ook hier is men op

de hoogte van een eventuele
spaedige terugkeer naar huis;

't moet zelfs niet uitgesloten wor-
den geacht, dat we van hier
vandaan terug gaan. We weten

nu niet meer, wat we moeten ge-
loven. Ik krijg mijn aanstelling
tot oppasser van de officieren
en ik kan aanstands beginnen

met voor hen een emmer koffie
te gaan halen in de keuken.

Dat baantje lijkt me om meer-
dere redenen: ik geniet binnen

't kamp een zekere vrijheid, ik
ben vrijgesteld van andere werk-
zaamheden, ik kan contact met

hen houden en heb dus de kans
nog eens wat bijzonders te horen

en mogelijk schiet er daar nog
eens wat te eten over. De lege-
ring van de officieren blijkt iets

beter te zijn dan de onze, ze heb-

ben ledikanten met strozakken, twee boven elkaar, maar ze hebben minder vrijheid, want ze zitten achter slot en mogen maar twee keer per dag een uur ervuit om gelucht te worden. De sleutel van hun appartementen, waartoe ook een heuse badkamer met een kuipbad behoort, krijg ik! Met twee jongens van de t.p. ga ik er nu heen om voor 10 uur de boel wat aan te vegen en schoon te maken. Om half twaalf moet ik dan middageten halen en om 4 uur kuch met toespis. Ze krijgen precies dezelfde menage als wij en hebben ook allen een bruin emaille etensbakje ontvangen. Van lui van Weel, die er nog even veerkrachtig op staat als steeds, hoor ik, dat ze nu bezig zijn schriftelijk te protesteren tegen 't feit, dat we als krijgsgevangenen worden behandeld, terwijl we gecapituleerden zijn. Ik maak me daaromtrent helemaal geen illusies meer. Ons middagmaal bestaat nu uit zuurkoolsoep. Intussen zijn onze jongens opgeroepen voor een „Arbeitskommando“ ergens in of buiten 't kamp. Franse kleurlingen zijn nu bezig

met 't verslepen van de op 't terrein liggende basaltblokken. Met vier of vijf man kunnen ze zo'n blok amper tillen. Belgen zitten bij een klein half-af gebouw te voegen. 't Grootste deel van de bevolking van het kamp doet echter niets. Geregeld zie ik kleurlingen bezig met een potje of eetketel op een vuurtje wat te kokselen, maar wat ze er in hebben, wil me niet duidelijk worden. Van deze en gene krijg ik zo nu en dan een sigaret, die ik dan in twee keer oprook. Ik begin er al aardig af te wennen, maar kan er soms, vooral na 't eten, hevig naar verlangen. Wasgelegenheid is hier voldoende en wie anders niets te doen heeft, is bezig zijn ondergoed, sokken of zakdoeken te wassen. Bij de officieren is 't al precies zo, die hebben nu onder elkaar een rooster opge maakt voor 't gebruik van de badkamer en de vensterbanken hangen er vol met drogend ondergoed. In de avond krijgen we een stuk van 't terrein aangewezen als wandel-, rook- en recreatieoord; we mogen niet met de Belgen naast ons converseren, maar de schildwacht, die

er op moet letten, laat 't oogluikend toe. Op de hoeken van 't kamp staan schildwachthuisjes op hoge palen, voorzien van schijnwerpers en een mitrailleur, die dreigend op de prikkeldraadafraistering staat gericht.

23 Mei. Vanmorgen bij 't appél zijn tien van onze Hollanders, die 't netst in de kleren zaten, aangevraagd om een Hollander, die van 't vorige transport was achtergebleven en in 't lazaret aan koorts en algehele uitputting is overleden, te gaan begraven. De naam van den overledene is niet bekend, want zijn herkenningsplaatje bevat niets dan een stamboeknummer. Ik heb voor de eer bedankt, omdat ik bang ben, dat 't me te machtig zal worden. Als oppasser van de officieren val ik buiten 't arbeidscommando en ik heb op vastgestelde uren mijn bezigheden, zodat de uren vrij snel omgaan. Er is een nieuw transport Fransen aangekomen, waaronder veel gewonden en verminkten. Nu staan ze voor 't ziekenrapport in de gang, die ik door moet om bij de officieren te komen. Ik knoop een gesprek

aan met een Franse sergeant en nu hoor ik, dat ze tien dagen onderweg zijn geweest en in al die tijd niet verbonden zijn.

Ik waag dan ook niet de atmosfeer te beschrijven, die hier nu in de gang hangt. Als ze bij den dokter zijn geweest, zijn ze opnieuw verbonden met een beter soort closetpapier, want verbandlinnen schijnen ze hier niet te hebben. Tusschen van al deze vreemde soldaten valt 't me steeds weer op, dat wij Hollanders in onze veldtenu zo'n keurig figuur slaan. Ik heb vroeger altijd beweerd, dat de Hollandse soldaat er uit ziet als een boef, maar ik ben nu bekeerd. We steken zelfs gunstig af tegen de bewakingstroepen hier en zij noemen ons: „die steinreiche Holländer“. We beginnen nu toch aan werkelijke honger te lijden. Als we onze portie kuchen ontvangen, kunnen we ons nu afvragen of we één- of tweemaal honger willen lijden. We kunnen 't namelijk vanavond opeten en morgen-voor-middag hongeren; we kunnen ook vanavond onze

maag verder laten rammelen en ze
morgenvroeg vullen; maar we
kunnen 't ook doorsnijden: dan
hebben we vanavond en morgen-
vroeg honger. 't Middageten van
aardappelsoep al of niet met
macaronie of andijvieachtige
blaren legt geen gewicht in de
schaal. In de keuken, die overi-
gens keurig is ingericht met
nieuwe hoge-druk-ketels, werken
Belgische koks onder Duitse
leiding; maar veel varkens
maken de spoeling dun!

24 Mei. Als ik opsta overvalt me
een heftige hoestbui. Mijn God,
ik zal er toch niet ziek bij gaan
worden? Dat ontbrak er nog aan
en mijn weerstandsvermogen is
al zo gering! Ik doe mijn gewo-
ne werk bij de officieren. 't Is
opvallend hoe wij en ook de Bel-
gen meer correct behandeld wor-
den dan de Fransen, vooral de
kleurlingen. Ik heb gezien, dat er
geschopt, gestompt en geslagen
werden, maar er zijn ook rare
gasten onder en ik heb zelf ge-
zien, dat ze stelen als de raven.
Ciisteren moeten twee Marokka-
nen één van hun eigen officieren
bij een ruzie uit 't raam van de
derde verdieping hebben gesmeten

Hij is met een gebroken ruggegraat dood uit 't sousterrain gehaald. Vandaag heb ik me met geleende spullen weer eens geschoren. Ik heb een zeer lelijke tweekleurige baard, zwart met rood; expresselijk zal ik ze dus nooit laten staan! De stemming is down, er lopen wel geruchten over weg- of teruggaan, maar niemand gelooft ze. Als een gunstig teken wordt aangemerkt, dat we nog steeds niet geregistreerd zijn, iets dat met alle anderen wel is gebeurd. De Belgen uit Eupen en Malmedy gaan naar huis, nu dit gebied weer bij 't Rijk is gevoegd, maar over 6 weken zijn ze weer Duits-dienstplichtig. Ze schieten er dus niet veel mee op en de andere Belgen zijn blij, dat ze ze kwijt zijn.

25 Mei. Nu voel ik me bij 't opstaan bepaald niet goed, maar ik wil hier niet ziek worden. Ik ben zo slap als een schoteldoek en ik kan geen cigarret meer ruiken zonder onpasselijk te worden en dat is al een heel slecht teken! Bij 't appèl hoor ik, dat we nu toch vanmorgen nog geregistreerd worden. Ik trek mee naar de regis-

tratieloods. Daar worden we man voor man ingeschreven en bovendien moesten we 't geld, dat we bij ons hebben afgeven. Ik heb de 2 gulden van v.d. Heijden nog en hoe ongaarne ook, ik geef ze af. Dat wordt ook aangetekend met de toezegging, dat we 't bij ons ontslag uit de krijgsgevangenschap weer terug krijgen. Er zijn er, die niets, maar ook, die f180.- inteveren. De officieren zijn gisteren al geregistreerd en weten nu, dat ze naar Weinsberg achter Heidelberg gaan, naar een speciaal officierenkamp. Ik voel me te mat en te moe om ze te gaan verzorgen en ik stuur er twee anderen heen, terwijl ik terugga naar mijn plaatsje in 't stro om te gaan slapen. Tegen 12 uur word ik wakker, ziek als een hond en hoestende, maar ik ga mee om mijn pannetje eten te halen. Als ik 't op heb, na veel moeite, dreigt mijn maag met overgave, maar ik slik 't weer in. Voor 't eerst in een week tijds ga ik naar de W.C. of beter latrine. Dan leg ik me ook de hele middag te slapen. Mijn kleren zijn klam van 't zweet en ik heb een dorst als een paard: ik heb flinke

koorts. Tegen 't vallen van de duis-
 ternis komt een Franse dokter met
 een paar Hollandse hospiks één
 van de jongens op een draagbaar
 halen; die moet aan een maag-
 bloeding lijden. De jongens van de
 t.p. maken hem ook op mij attent.
 De dokter onderzoekt me vluchtig
 en geeft last tot mijn overbrenging
 naar de ziekenzaal. Ik ben vol-
 maakt weerloos, hoewel ik er nog
 op eigen benen heen kan gaan.
 In de ziekenzaal ligt al een lot-
 genoot, een sergeant. Ik heb 39°
 koorts en ik krijg 3 kininepillen
 om in te slikken en 2 Formamint-
 tabletten om op te zuigen.

26 Mei. 't Is weer Zondag. Ik word
 wakker door een Belgische hospik,
 die koffie komt brengen. Ik bedank,
 maar ik eet mijn rest kuch wel op.
 Een Duitser komt even later mijn
 naam op een zwart ^{bordje} boven mijn
 bed hangen en ik moet mijn adres
 opgeven. Ziezo, denk ik, dat is
 voor 't geval, dat ik hier kom te
 overlijden. Mijn temperatuur wordt
 opgenomen en netjes op een tempe-
 ratuurlijst vermeld, die ook al boven
 mijn hoofdeind hangt. De Franse
 dokter komt ook even kijken. Cis-
 teravond heeft ie 't als echte Frans-
 man natuurlijk dadelijk over

een morphine spuitje gehad, maar dat kon ie niet krijgen en bovendien mocht ie 't dan nog niet zonder een Duitse arts toedienen. Nu krijg ik vijf hoesttabletten, die naar salmiak smaken en ik zuig erop als op een lekkernij. Zo nu en dan krijgt een van ons bezoek van kameraden en ik verneem, dat de officieren morgen weggaan. Ook wij zullen hier niet lang blijven.

Ik heb meer dan anders tijd om te bidden, maar als je ziek bent lukt dat veel minder.

't Middageten krijgen we gebracht en 's avonds kuch met "Kümmelkäse", stinkkaas zeggen de jongens. Wat ik ook heb gegeten, maar deze kaas kan ik niet eten, dat is me te bar!

27 Mei. 'k Voel me vandaag al veel beter. Temperatuur wordt er niet opgenomen, maar wel op de lijst vermeld, ra, ra! De officieren zijn weggegaan, ik voel 't vertrek van Luit. van Weel als een verlies. Ons aantal groeit vandaag van 3 op 6. De ziekenkamer is vol. We liggen hier precies als de officieren op ledikanten met een strozak van gevlochten papier. Dekens zijn hier

ESPERANTO EN KAMPO DE MILITKAPTITOJ.

Unu el la lastaj tagoj de la neforgesebla monato Majo 1940a en kampo de militkaptitoj ie en Mez-Germanujo.

Ni, t.e. tricent nederlandaj soldatoj, kuŝas en grandaj kazernoj apenaŭ finkonstruitaj meze de miloj da Belgoj, Francoj, Marokanoj, Tunesianoj, Alĝerianoj kaj Hindu-Hinoj.

Ĉiutage alvenas novaj vicoj da militkaptitoj, blank- kaj brunhaŭtuloj, vunditoj kaj kripligitoj, en disŝiritaj malpuraj uniformoj, kaj kotaj ŝuoj, kun ruĝaj fezoj, ledaj ĉapoj, flavaj turbanoj; lacaj kaj malsataj figuroj ili estas en kies okuloj ankoraŭ brulas la mizeroj de la batalo en tranĉeoj kaj kazematoj.

Inter tiu internacia kunglomerato nia nederlanda grupo estas kvazaŭ malgranda kaj silenta insulo, ĉar al la pli granda parto el ni estas neeble interparoli kun tiuj samsortanoj.

Nur kelkaj el ni kapblas kaj kuraĝas interŝanĝi kelkajn francajn vortojn, sed la respondoj, nekompreneblaj kiel ili multfoje estas, tuj mutigas la konversacion.

Jam dum kelkaj tagoj mi kuŝas frostotremante pro gripo kaj febro en la kamplazareto. Hodiaŭ tamen mi sentas min iom resaniĝanta kaj mi penas do purigi kaj refreŝigi min iomete en la lavejo. Subite iu vokas mian nomon en la koridoro kun franca akcento. Kiel eble? Vere, estas franca soldato, kiu vokas min.

Mi fingremontras al mi kaj kiam li eniras la ĉambron kun mi, la enigmo baldaŭ estas solvita: estas franca Esperantisto kiu serĉis samideanon inter la Nederlandanoj. Miaj kamaradoj havigis al li mian nomon kaj loĝlokon kaj jen ni amike babilas pri niaj spertoj dum la lastaj semajnoj, niaj familioj, niaj timoj kaj alhejmaj deziroj.

Kiam li post kelkaj horoj foriras li promesas al mi reveni la morgaŭan tagon. Miaj kamaradoj en la lazareto esprimas sian miron pro nia flua babilado.

La francan samideanon mi tamen ne revidis, ĉar la sekvantan tagon mi jam frumatene vojaĝis kun la nederlanda grupo vagonare en pli orienta direkto.....

Dum plej mizera tempo Esperanto havigis al mi kelkajn gajigajn kaj kuraĝigajn horojn.

J. H. WESTEN.

Esperanto in 't krijgsgevangenkamp
"Nederlanda Katoliko" December 1940

blijkbaar onbekend. Onze temperatuurstaat vermeldt van alle zes als ziekte: „fieberhafte Grippe“ oftewel: griep met koorts. Dat zal er wat mij betreft wel niet ver naast zijn. Ik kan nog 2 hoest-tabletten machtig worden.

Tegen de avond hoor ik, dat we morgen weggaan. Natuurlijk ga ik mee. Ik wil voor geen geld van de wereld hier achterblijven.

Terwijl ik in 't waslokaal me wat opfris, hoor ik buiten roepen om korporaal Westen. 't Is een Fransman, die me roept. Hoe is dat nu mogelijk? Ik wijs hem voor 't venster de weg achterom.

't Is een Franse Esperantist, die bij de Hollanders om mede-Esperantisten heeft gevraagd; de jongens hebben mijn naam genoemd en hem naar de ziekenzaal verwezen. Hij heet Bernard Fleutrie en komt uit Elboeuf (Seine inférieure). Hij heeft bij Dinant aan de Maas gevochten.

We praten een uurtje vlot met elkaar, wat de overigen zeer interessant vinden, hoewel ze er geen woord van verstaan. Hij belooft morgen terug te komen, voor we vertrekken.

28 Mei. Een Duitse hospik komt

temperatuur opnemen, want nu moet bepaald worden, wie er mee gaan of achterblijven. We kunnen allen mee. Op mijn staat vermeldt hij 35° ! Dan heb ik bepaald de kouwe koorts! We ontruimen de ziekenzaal en gaan in optocht naar de paardemetal. Ik ben wel zeer slap, maar ik had erger verwacht. We krijgen al om 11 uur ons middagmaal en daarna extra kuch voor de reis. Om 2 uur gaan we op weg naar 't station en om 3 uur rijden we op de bekende wijze pot naar 't Oosten. 't Gaat met een sukkelgang langs Paderborn en Holzminden, dan wordt 't donker en gaan de luiken dicht voor de kou. We hebben nu in de wagons banken staan, zodat ongeveer de helft kan zitten. Onze Schouten begint over „plasje doen” te kletsen en aangezien de deuren potdicht zijn, zit er niets anders op, dan daarvoor een eetketel te gebruiken en de inhoud uit 't luik te gooien. Ik heb een zitplaats tegenover een luik en kan niet slapen. Als we midden in de nacht er-

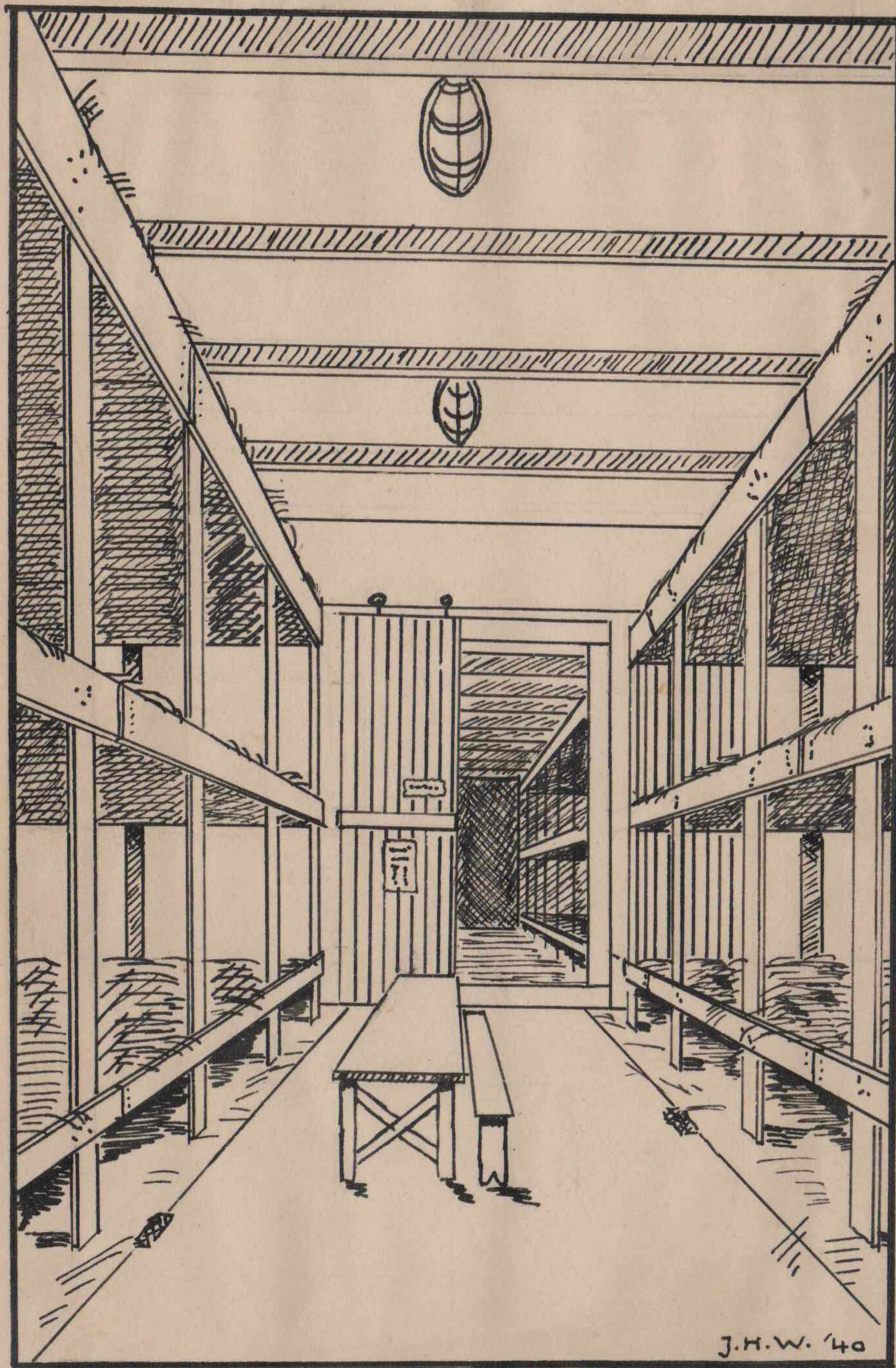
gens voor de zoveelste maal stilstaan en ik 't luik openmaak zie ik, dat we op 't station Maagdenburg staan. Weer rijden we, ik heb de indruk van Noord-Oostelijk. Als 't dag wordt, zijn we in vlak land met uitgestrekte Korenvelden. We passeren niets dan onbekende dorpen en zo nu en dan zien we Poolse soldaten, kenbaar aan hun typische pet, op 't land aan 't werk. Ik heb al heel wat huilbuien gehad, steeds van emotie en spanning, maar nu zit ik stil en bitter voor me uit te huilen van diep schrijnend verdriet. Men brengt ons immers niet voor niets zo ver weg en hoe vaak hebben we nu al gehoord, dat 't geen week meer zal duren. Dit is echt een streek om ons aan de landarbeid te zetten. De enige troost is, dat we nu naar een kamp met Hollanders gaan en er meer zo voor zitten als ikzelf.

Eindelijk stopt de trein tegen 8 uur 's morgens op een emplacement, dat de volkomen onbekende naam van Altengradow draagt.

Hoofdstuk X

Van een eigenlijk station is hier geen sprake en ik heb al aanstonds in de gaten, dat we hier in een soort legerplaats als bij ons Oldebroek of Harskamp moeten zijn. Onze trein is veel langer, dan toen we uit Soest vertrokken en op 't spoor naast 't onze staat nog zo'n lange trein van wel 50 wagons. Uit al die wagons stappen Hollandse soldaten. We zijn hier nu ongetwijfeld met duizenden in plaats van met enkele honderden, zoals tot dusverre. 't Is nu 29 Mei. Als we worden opgesteld, zorgen we de sectie t.p. weer bij elkaar te houden. 't Weer is koud en mistig en we staan te huiveren in onze overjassen. Na tien minuten lopen passeren we weer een dubbele prikkeldraadversperring als in Soest: we zijn weer in een concentratiekamp! Op dit terrein staan een 15 tal stallen van 't uit Soest bekende model. Meer krijgen we voorlopig ook niet te zien, Wij 300 man uit Soest gaan aanstonds door naar de laatste stal

en blijven daar wachten. 18 man
keukenpersoneel worden er uitgehaald
en doorgestuurd naar een oud keu-
kengebouw, vuil en rommelig, met
hopen aardappelen er rondom heen,
die daar nu in de blakende zon
liggen te broeien en te stinken.
Zo hebben we 't in Soest niet ge-
zien en ik begin al te vrezen, dat
't hier nog minder zal worden.
In elk geval beklagen we de jon-
gens, die daar nu moeten kok-
selen. Eén voor één gaan we nu
na uren wachten de stal binnen
en daar blijkt wat de bedoeling
is. We worden opnieuw ingeschre-
ven en gefouilleerd. Hier raak ik
mijn verbandpakje kwijt en mijn
vulpenhouder (mijn vulpotlood
heb ik nog juist op tijd in mijn
schoen laten glijden). Kaarten,
notitieboekjes, dagboeken, passen,
rijbewijzen enz. moeten hier alle-
maal worden ingeleverd. Daar
staan we nu, werkelijk zo arm
als Job. Bij een volgende tafel
wordt van ieder een vingeraf-
druk gemaakt en tot slot ontvan-
gen we een herkenningsplaatje
met daarop: Altengraben en
een nummer. Ik ben nu Jan
Westen af en ik heet nu n^o: 51316
van 't II Krijgsgevangenenbataljon

Links boven, mijn ligplaats in 't stro

g^e Compagnie g^e Sectie. Tegen 11 uur is onze compie klaar en krijgen we onze legering aangewezen. Die is net als in Soest, met dien verstande echter, dat hier houten stellages zijn getimmerd, zodat er 3 verdiepingen zijn ontstaan en er hier dus nog meer in dezelfde ruimte gaan. Ik krijg met mijn jongens een plaats op zo'n bovenste verdieping en ik bemerk, dat 't een hele klimpartij is om in 't stro te komen. In de middag ontvangen we elk een bruin-aarden stensbak en wie niet heeft, kan een lepel bekomen. Dan gaan we naar de keuken en krijgen aardappelsoep. Bij de kleine capaciteit van deze keukens, kunnen we er op rekenen in 't vervolg elke dag één à twee uur, in de rij te moeten staan. Niemand rekent meer op spoedig weggaan, maar ik voel me weer gezond. Dan gaan we eens kennis maken met de anderen. Ik zoek naar bekenden of mensen van 12 of 36 R.J., maar er is er geen enkele bij. Gewonden zijn er nu ook bij de vleet. Jets te roken heeft bijna niemand meer en de stemming zakt daarnaar evenredig. Wie nog rookt, krijgt aanstands

Vraag naar 't peukje. Ik rook nu voor 't eerst sedert een dag of tien één cigaret met 5 man; om de beurt een trekje. De beide sergeants hebben kans gezien bij de administratie te komen, maar voor de rest ligt onze sectie nog bij elkaar en ik vertegenwoordig daarbij nu als enigste korporaal 't gezag. Om half tien gaat ieder ter ruste, want de vorige nacht in de trein is van slaap niets gekomen.

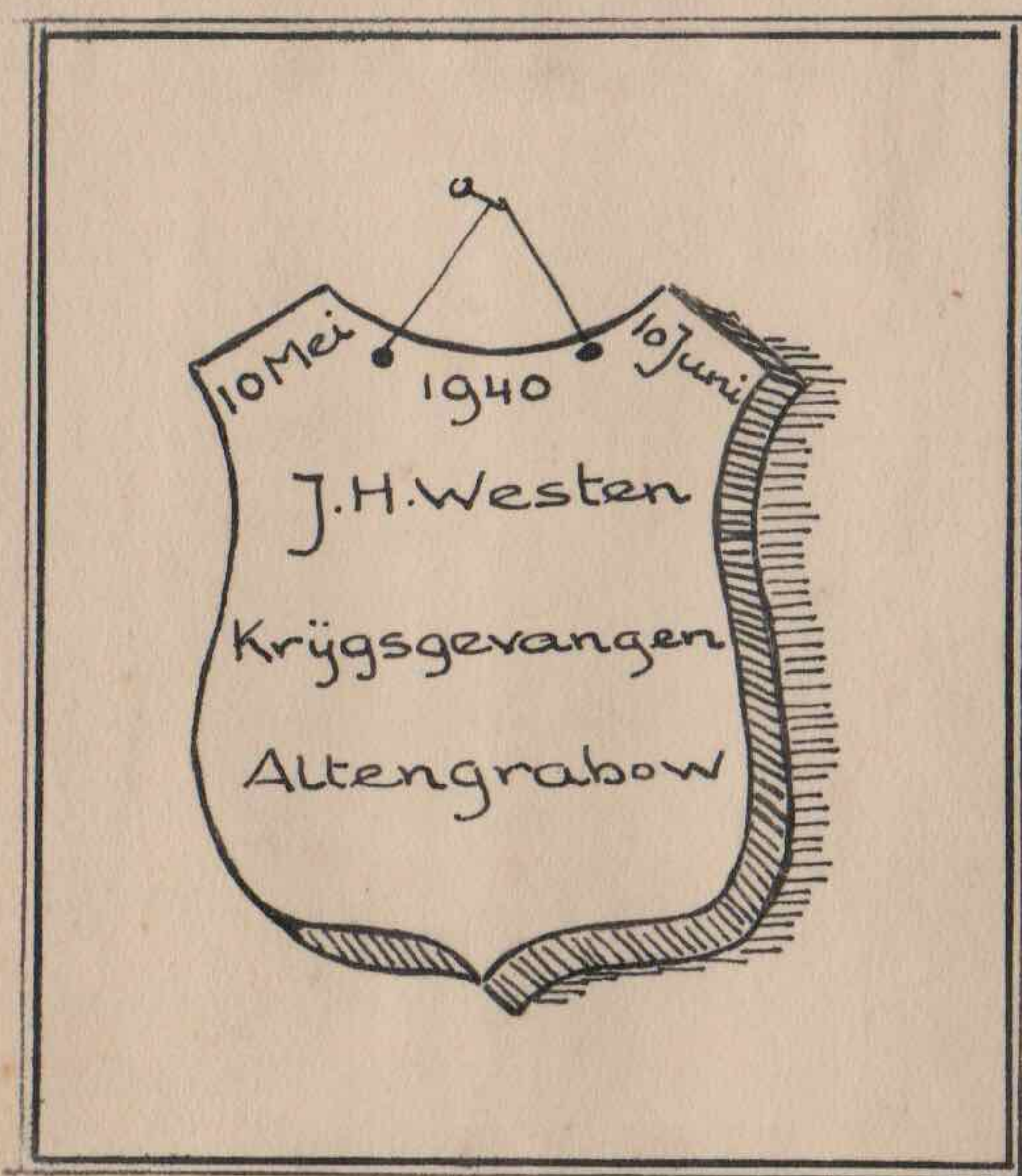
30 Mei. Om zes uur is 't reveille en ik besteed de tijd tot 't appél van acht uur om rustig op de open ruimte, waar hier en daar een grasspriet, ^{groeit} mijn rozenkrans te bidden. Er lopen er enkelen meer alleen, ik verdenk ze er meteen van, dat ze hier voor 't zelfde karweitje lopen. De wasgelegenheid is hier ook minder goed dan in Soest. Er is één kraan voor ± 500 man. We moeten dus ons etensbakje ook als waskom gebruiken en staan in lange rijen om daar een scheut water in te krijgen. Ik heb nog zeep, maar mijn handdoek ben ik tijdens mijn verblijf in de ziekenzaal kwijt geworden. Om 8 uur is 't appél en worden we nauw-

keurig geteld en in secties ingedeeld. Elke sectie komt onder een sergeant en één van de sergeants wordt compagnieführer, die moet bij elk appel de compagnie aan een Duitse soldaat present melden. Na 't appel zijn we weer een uur vrij tot 9 uur. Dan is er een uur sport en een half uur zingen. Die sport onttaardt al spoedig in wat onbeholpen gymnastiek of een spelletje. Daar staan we nu als grote en meest getrouwde kerels een kinderspelletje te doen als „kat en muis“ of „twee is genoeg, drie is te veel“; en dat nota bene met een lege maag! Van 't zingen komt helemaal niets terecht. „Nationalhymnen“ zijn verboden en hoe kunnen we nu zingen met heimwee en verdriet in 't hart en dat bovendien Hollanders, die ook anders niet zingen. De ruimte op 't sportveld is veel te klein, want we zijn hier nu met 3381 man, nadat er vandaag nog een transport van ± 400 man is bijgekomen. En stoffig dat 't er is! Als we er over marcheren, kun je je voorman in de stofwolk bijna niet zien. 't Duitse toezicht maakt 't ons hier niet

overmatig lastig; alleen is er iedere haverklap appel en worden we weer geteld. We brengen 't zelfs eenmaal tot 3 appels binnen 't halve uur. In de aardappelsoep is vandaag stokvis gekookt; de kwaliteit is er daardoor op vooruit gegaan, maar ik ben nu eenmaal geen visliefhebber. Tegen 5 uur doet 't gerucht de ronde, dat de registratie is stopgezet als gevolg van een ontvangen telegram. Nieuwe hoop! Bij nadere informatie blijkt 't juist te zijn: de registratie is gestaakt, omdat we spoedig teruggaan. Wie al geregistreerd is, moet morgenvoormiddag zijn plaatje weer inleveren. Dus toch! Opeens is de stemming omgeslagen en ik heb lust in een spelletje joker met de jongens. We spelen om geld, tenminste we tekenen 't aan, maar niemand heeft ook maar één cent op zak. We krijgen nu 's avonds niet meer $\frac{1}{4}$, maar $\frac{1}{5}$ kuch, want we zullen nu 's avonds pap hebben. Die pap blijkt dan te bestaan uit water met rogemeel, waarbij de vloeibaarheid van 't water naar ieders mening nog is ver-

hoogd. In elk geval is deze verandering geene verbetering.

31 Mei. Vol verwachting gaan we naar 't appèl of daarna onze herkenningsplaatjes weer zullen worden ingenomen. Inderdaad! Met een zucht van verlichting lever ik 't mijne in! We gaan dus terug! Alleen 't wanneer is een kwestie van tijd. Ook onze particuliere spullen kunnen we weer ophalen, mijn vulpen kan ik er echter niet meer tussen vinden. In plaats van sport doen we vanmorgen exercitie. Onze Hollandse militaire politie is nu belast met de handhaving van de orde in 't kamp. De jongens hebben altijd al een hekel gehad aan deze instelling, nu ze Harisje-min-knecht spelen voor den Duitser wordt die hekel nog een graatje erger. Voor 't eerst kijk ik nu mijn foto's na en lees de laatste brieven van mijn vrouw. Er loopt een gerucht, dat de kampcommandant moet hebben gezegd te zullen proberen ons voor a.s. Dinsdag weg te werken. Dit kamp zal nu voor Belgen worden ingericht. Bij de 8^e compie is een oude adjudant met 't bevel belast. Die krijgt nu zowaar praatjes, zijn kraakstem klinkt bij de

dag verder. Hij schijnt nog niet genoeg te hebben van 't soldaatje spelen en drillen.

1 Juni. Om de tijd te doden en tevens later een herinnering te hebben aan ons verblijf hier, is er nu eentje bezig met een spijker uit een vlakke rode dakpan een schildje te schuren. Het is een echt gevangenis-werkje, maar het resultaat is werkelijk aardig. Zijn voorbeeld vindt spoedig navolging en velen gaan op zoek naar een geschikte pan uit de stapel afbraak, die hier ligt.

't Model wordt er door diep te kerven uitgebroken en dan met een ander stuk bijgeschuurd. Datum van aankomst hier heeft de uitvinder er al keurig op, maar die van vertrek heeft ie wijselijk opengelaten. Nu eerst merk ik, dat er naast ons kamp nog een kamp van Polen is. Achter de keuken kunnen we er vrij dicht bijkomen. Ze zijn in 't bezit van muziekinstrumenten en zingen daarbij 's avonds hun weemoedige liederen. Ik ga er ook eens heen, maar ik houd 't er niet lang uit, het stemt me erg droef in deze omstandigheden. Volgens de jongens worden deze Polen al 9 maanden gepaaid met de belofte van

een spoedige terugkeer. Vanwege de Zaterdag is er vanmiddag voeteninspectie. Onze West-Indiër, Veeris, is de enige, die een uitbrander moet slikken voor zijn vervuilde onderdanen. Zijn altijd al te grote tuniek wordt door onze jongens meteen wat gefatsoeneerd door hem flinke stukken van de mouwen af te snijden. Hij laat 't kalm en met een filosofisch lachje op zijn ongewassen gezicht toe. Hij heeft een mede Arubaan ontdekt, daarmee loopt ie nu Spaans en Papiamentto te kletsen. Of wij hier ook een internationaal gezelschap zijn! De Duitse leiding raadt ons aan ons te scheren, maar kan ons geen gereedschap verschaffen. Ik kan geen mesje meer lenen; mijn baard groeit als kool, ik zie er dan ook vrij onogelijk uit.

2 Juni. Weer een Zondag, de derde in Duitsland, niettemin wordt er na 't appèl sport en spel gecommandeerd op 't zeer stoffige veld. In de middag verschijnt de kampcommandant met enkele Duitse officieren, die zich zeer vriendschappelijk met ons onderhouden. Ze hebben kranten bij zich, waar o.a. de bepaling in staat, dat de Hollanders weer naar huis gaan. We

moeten enkel wachten op vervoer-
gelegenheid, want er zijn nu grote
munitie- en troepentransporten, die
uiteraard voorgaan. Eén van de
officiëren vraagt of er ook iemand
uit Groningen bij is. Dat is iets
voor mij, want ik ben de enigste.
Hij vertelt mij, dat hij kennissen
heeft wonen aan de Mr. Modder-
manlaan, een zekere Wieringa,
leraar aan 't gymnasium. Daarop
vraagt hij mij op welke wijze wij
krijgsgevangenen zijn gemaakt en
ik geef een sober overzicht van
onze belevenissen gedurende de
oorlog, daarbij niet vergetend de
conclusie, dat wij gecapituleer-
den en geen krijgsgevangenen
zijn. Hij laat ons de kranten na.
We voorspellen elkaar, dat we
a.s. Zondag weer bij moeder de
vrouw zitten. Hoe 't er dan in
Nederland zal uitzien? Moge-
lijk geen cigaret meer te krijgen,
dat is nu voor ons 't ergste, wat
we ons kunnen voorstellen.
Eigenaardig, dat mensen met
hongerige magen steeds praten
over lekker eten. De t.p. heeft zich
al voorgenomen de eerste dag thuis
van die heerlijke vla-pap te zullen
eten, zoals we ze Zondags in
Asten kregen en waar altijd te

Wenig van was.

3. Juni. De eerste transporten Belgen arriveren, ze krijgen net als wij eerst een herkenningsplaatje. In de loop van de dag zijn er al zeker evenveel Belgen als Hollanders en de beschikbare legeringsruimte begint vol te geraken. Tegen de avond arriveert tot onze schrik en verwondering ook nog een transport Hollanders. Die komen via Dortmund uit Zeeland, uit Vlissingen en Haamstede. Nu snappen we er niets meer van. Er zijn Janmaats van de kustwacht bij en sergeant-vliegers uit Gilze-Rijen, die later op Haamstede zijn gevat. Ze geloven van onze beweringen over teruggaan geen sikkepit en wij raken ook weer aan 't weifelen. De pas aangekomen Belgen hebben nog volop tabak en sigaretten en zo komt er weer wat rokerij in de Hollandse Kolonie, want deze en gene slimmerd kan wat van ze los krijgen. Enkele dagen geleden zijn er sigaretten gedraoid van lindelbloesem. Ik heb 't zelf niet geprobeerd, maar er werd over gepocht.

4 Juni. Nu is 't dan Dinsdag,

Maar van vertrek heeft nog niemand iets naders gehoord. Voor de Belgen wordt vers stro gebracht. 't Is roggestro, dat we ijverig napluizen om roggekorrels, die zich best laten smaken. Vanavond krijgen we geen pap, maar Pellkartoffeln, dat zijn met de schil gekookte aardappelen, die je er af moet pellen. Als ze goed waren, zouden ze met wat zout en peper heel goed smaken. Wie er nu een goeie treft, heeft een lotje uit de loterij, want elk krijgt er afgepasst twee en ze zijn afkomstig van de stapels bij de keuken!

5 Juni. Terwijl ik als gewoonlijk mijn rozenkrans bid, kan ik een hoekje van 't emplacement zien en ik tel er de lege wagons, die ik van hier af kan zien staan. Er komen toch dagelijks Belgen aan, reken ik uit, dan zijn er toch ook lege wagons, die terug moeten. Na 't appél kan ik met 10 anderen voor een karweitje buiten 't kamp met een Feldwebel mee gaan. Nu merk ik meteen, dat ons kamp nog maar een kleinigheid is, vergeleken bij de kazernes die hier verder nog staan en die ook al gevuld zijn

met Belgen. We ruimen een paar kwartieren van de bewakings-troepen op, stoppen een paar strozakken en slepen wat kisten heen en weer. Daar zijn we de hele voormiddag zoet mee en we missen daardoor, zeer tot ons genoegen, 't spelletje spelen in 't kamp. Als we klaar zijn, babbelen we wat met onzen cipier, een beste kerel, die geen haast heeft en ons van zijn eigen beperkte hoeveelheid tabak elk een sigaret laat draaien. Hij had ons geen groter plezier kunnen doen. Ik rook mijn sigaret half op en spaar de rest voor na 't eten. Als we terugkomen is er inmiddels order gegeven onze haren wat te laten knippen en één van de jongens, een barbier, heeft daarvoor nu schaar en tondeuse ontvangen. Oorspronkelijk waren die instrumenten bedoeld om ons helemaal kaal te knippen, maar dat gaat nu ook over. Er wordt nu gepraat over Vrijdag of Zaterdag weggaan, maar niemand geloofde 't.

6 Juni. Van de dag gaat 't Hollandse personeel uit de keuken, daar komen nu Belgen voor in de plaats. Weer een gunstig teken! We krij-

gen nu order 3 meter van 't prikkeldraad te blijven onder de bedreiging, dat er elektrische stroom op zal worden gezet. Dat is erg kinderachtig, want iemand met een klein beetje benul van electriciteit ziet maar zo, dat dat helemaal niet kan. Er is ongetwijfeld een vliegveld vlak bij, want de hele dag scheren lestoestellen tot soms op 20 m. hoogte over ons heen. In de middag was ik mijn sokken, die ik nu al ruim 4 weken aan heb. Ze zijn vreselijk vuil, maar 't lukt me in koud water en sunlight zeep buitengewoon. Ik kan ze nergens te drogen hangen en ik loop en zit er dus, met in elke hand één, mee in de zonneschijn, terwijl ik met mijn blote voeten in mijn kistjes loop, die nu ook al in geen 4 weken zijn gepoetst. Wat we hier allemaal doen is: kwalijk rieken, „ruften” zeggen de jongens. Dat komt van de voeding en op den duur raak je ook daar aan gewoon. Of ik wil of niet, ik doe er zelf ook aan mee.

7 Juni. Met 120 man worden we gecommandeerd voor een nieuw karwei: dekens versjowwen uit een magazijn naar Kazernes,

waar de eerstvolgende dagen weer Belgen zullen komen. Er gaat een gewapend geleide mee buiten 't kamp; ik tref daaronder een collega-onderwijzer aan, die 6 weken geleden voor dit werk onder de wapenen is geroepen. Jeder krijgt nu 2 rollen elk van 10 dekens te verslepen. De kwaliteit ervan is katoen, net grote deuzen en als ik één van die rollen wat openmaak, zie ik er „Emschede“ op gedrukt! Dat doet de deur dicht! Ik zweet onder dit werk, dat anders niet zwaar is, als een paard en de anderen gaat 't niet beter. Als we terugkomen in 't kamp beweert men daar, dat we morgen of overmorgen weggaan. We geloven er geen snars van, maar niemand laat dat aan de anderen blijken. Van een sergeant krijg ik een stukje pijpdrop zo groot als een vingervid en ik deel dat onder mijn sectie met nog enkele andere liefhebbers, in totaal 26 man! We genieten er allemaal van! Er wordt nu hevig gehandeld in tabak met de Belgen, die nog een flinke voorraad hebben. Een armbandhorloge doet 10 cigarettens en ik zie een pakje van 20 „Boule d'or“ overgaan in Hollandse handen voor f18.50!

De koper heeft dit geld achtergehouden bij de fouillering en denkt bovendien, dat ons geld nu waardevol is geworden. Een pakje shagtabak „Dobbelman“ wordt geruild tegen een gouden ring!

Dit is nu echte „Windhandel“. In de avond sta ik met iemand te praten, die tweemaal door de arm geschoten is. 't Is al bijna genezen, hij kan zijn arm goed gebruiken en er zijn alleen nog maar vier roven te zien. Hoewel ik in Soest van de Fransen nog heel wat ergers heb gezien, zak ik, als hij zijn mouw opstroopt, lijkbleek in elkaar en begint me de hele boel te draaien. Met een beetje water kom ik wat bij. Ik ben nu zo slap, dat ik met 't omhoogklimmen naar mijn ligplaats op de stelling moeite heb. Er zijn nu zoveel Belgen, dat er ruimte in de gebouwen te kort is en er in tenten worden gelegerd.

8 Juni. Onze cipier deelt bij 't ochtendappel mee, dat we morgen, Zondag, zullen vertrekken. Niemand is blij, want niemand gelooft 't. Tegen de middag komt er bevestiging, ook is 't ons al opgevallen, dat we de hele mor-

gen nog niets hebben hoeven doen. En is toch iets bijzonders aan de hand. De sectie t.p. zit bij elkaar in de zov en we korten de tijd met raadsels opgeven en anecdoties vertellen. Om 8 uur 's avonds is er, tegen alle gewoonte in, appel en horen we, dat er morgenvroeg om 4 uur reveille is en dat we ons klaar moeten houden voor vertrek. We zullen met 2 treinen gaan, maar niemand moet zich gedesillusioneerd voelen, als er morgen op 't station maar één staat, want de tweede is besteld tegen morgenvroeg 7 uur. Het is merkbaar rumoerig als we in 't stro kruipen en de oude adjudant van de 8e compie aan de overzijde wordt gruwelijk mooi nagedaapt met zijn: „Vijf man (h) aantreden voor koffie(h)alen“. Hij zal zich daar nu wel liggen verknijpen, maar hij is bepaald machteloos. Van verre dreint nu een mondharmónica en tegen dat de meesten slapen, hoor ik iemand voor 't eerst sedert lang twee flinke knopen op zijn bewering leggen. Kijk, denk ik, dat is nu echt Hollands, omper onder de druk vandaan of ze kunnen 't vloeken weer niet laten.

Ik slaap al bijna, als ik nog hoor roepen, dat de reveille vervroegd is tot 3 uur. Best, om mij mogen ze er ons om 2 uur uithalen.

Ik slaap deze nacht bijna niet, want nu ga ik geloven, dat ik spoedig weer thuis zal zijn en mijn vrouw en kinderen zal weerzien. Ik beloof O.L.Vrouw, naast mijn beëvaart naar Ommel, dat ik de komende baby „Maria“ zal noemen, als ik nog tijdig thuis zal zijn, want enkelen beweren nu, dat we ook in Holland nog vast komen te zitten voor we demobiliseren.

Hoofdstuk XI

9 Juni. 't Is 3 uur en nog donker als ik al buiten loop. Tegen 6 uur moeten we klaar staan voor 't vertrek. Bij de Belgen ligt alles nog in diepe rust. Met onze minimale bagage hebben we geen uwen werk, alleen onze overjas aantrekken en de eetketel en de broodzak omhangen. Om 5 uur is 't laatste appèl, er ontbreekt natuurlijk geen mens! Dani komt de order: overjassen uittrekken! Daar gaan onze jassen, waar we nu ruim 5 weken onder geslapen hebben. 't Worden gro-

te stapels en aanstonds komen er Polen om ze met wagensvol weg te halen. Ik trek van mijn jas eerst nog de chevrons om ze als herinnering te bewaren. Dan worden we nogmaals geroopt onze bagage te laten inspecteren en dan eindelijk tegen 6 uur gaan we op stap. De Belgen en Polen staan achter 't prikkeldraad. Die moet 't huilen nu nader staan dan 't lachen, arme kerels! Achter elk van hen staat immers ook een vrouw met kinderen of liefhebbende ouders. Onze stap is licht, nu gaat 't na weken voor 't eerst de goede richting uit. De 9^e compie loopt helemaal achteraan en ik weet nu al, dat we de eerste trein niet zullen halen. Als we op 't emplacement komen, is men daar al druk aan 't inladen. Een vrachtauto rijdt langs de wagons en deelt brood uit voor onderweg, 1200 man zijn er nu in, d.w.z. dat er nog 1100 overblijven, want de tweede trein is er inderdaad niet. Een groepje gewonden vindt met een Hollandse officier van gezondheid en enige hospiks plaats in een 3^e klas wagon. Er is een stumper bij met een stukgeschoten borst en enkelen krij-

gen daar zelfs wittebrood in plaats van kuch. Vier van de onzen zijn in 't kamp achtergebleven met longontsteking. Wat sta ik er bij deze ellende toch nog gunstig voor!

De zaak is nu wel ingeladen, maar weggaan doet ook deze eerste trein niet, want er is nog geen locomotief. 't Wordt 12 uur voor die verschijnt en kort daarop vertrekt de trein onder gejuich. De overgebleven 1100 mannen zitten of liggen op 't emplacement onder de nu blakende zon. De auto met Kuch is inmiddels weggereden zonder ons iets te verstrekken. We rammelen van de honger, want om deze tijd zijn we anders al aan ons middagmaal toe. 't Lege emplacement kijkt ons aan en de doffe wanhoop overvalt ons van weer terug te moeten naar 't kamp en 't prikkeldraad. Tegen twee uur komt een Duitse luitenant de situatie eens opnemen. We horen van hem, dat 't wel vier uur zal worden voor de tweede trein arriveert en wij vertellen hem, dat we niets te eten hebben. Hij belooft zijn best te doen, mits we aanstonds rustig verzamelen in groepen van veertig. Nog geen kwartier later is de fourage auto terug en zitten we midden in

een overvloed. Per groep van 40 man ontvangen we nu 26 broden en 19 leverworsten. Voor onze groep word ik belast met de verdeling. Ik heb al mijn rekentkunde nodig om ieder eerlijk aan zijn portie te helpen, maar van een grote hoop kun je gemakkelijker eerlijk delen, dan van een kleine hoeveelheid, en ieder is na afloop van de verdeling tevreden. Elk heeft nu ruim een halve kuche en zoveel worst, dat er na 't besmeren van de sneden nog over is. Dat hebben we lang niet beleefd en we smullen. Om kwart na vier verschijnt inderdaad de locomotief met de wagons en om vijf uur in de middag rijden we. Een zucht van verlichting is mij afgegaan na dit wanhopige wachten. We kerer langs dezelfde weg terug als waarlangs we gekomen zijn en tegen 8 uur passeren we zonder veel opont-houd Maagdenburg al. De mensen buiten wuiven ons nu toe. De wagendeuren mogen nu openblijven en ook de bewaking is veel minder streng. We voelen ons al half krijgsgevangenen af. Als de trein ergens bij een klein station stopt om te bunkeren en

water in te nemen, staat men ons toe onze veldflessen te vullen. Dan wordt 't spoedig donker en gaan de deuren toe. Ik kan nu languit liggen op de vloer, want we hebben nu ruimte genoeg, maar van slapen komt niets door 't geweldige geraas. Tot mijn gevoegen bemerk ik, dat we nu veel vlugger gaan, dan op de heenreis. Als 't begint te schemeren passeren we Osnabrück! Dan moeten ^{we} met expresse-snelheid hebben gereden, reken ik uit! Ik voorspel de jongens, dat we via Bentheim-Oldenzaal gaan, maar dat komt anders uit, want nu bij vol daglicht passeren we Münster en rijden we dus Zuidwaarts. 't Landschap begint al op dat van Nederland te lijken en via Haltern en Wezel komen we dan om ± 8 uur in Emmerik aan. Van de ons voorafgaande trein geen spoor. Op 't perron in Emmerik staan reeds enkele Hollandse officieren, die ons verder zullen begeleiden. De deuren gaan nu wagenwijd open, want nu wordt 't opletten op 't ogenblik, dat we de Hollandse grens overgaan. Dat gebeurt 7 km verder en om ± half tien ko-

DE TERUG VAN OOM

DOO

J. GERHARD

*

Tootoo kauwde melancholiek op een suikerklontje. Verder was er geen geluid te hooren dan Lorretje's schurend gekrab over zijn eigen papegaaienschedel. En plechtig klonk in die diepe stilte Henriëtta's stem, toen zij haar keel schraapte en „ach, ach,” zei.

„Tja,” zei ik, maar die opmerking droeg niets bij tot een opheldering van de situatie. Tootoo slikte met holle keelgeluiden de laatste suikerkorrels in en legde zich behoedzaam op een kussen om wat uit te rusten. Henriëtta had hem in haar agitatie al wel zeven klontjes achtereen te slikken gegeven, en het arme dier was volkomen uitgeput van het kauwen.

„Een ding is héerlijk, Pieter,” vervolgde Henriëtta eindelijk.

„Is er ergens iets héerlijks?” vroeg ik hoopvol.

„Dat je arme ouders dit niet meer mee hoeven maken.”

„A-ahem,” sprak ik. „Laat mijn ouders hier buiten. En noem mij geen Pieter.”

„Je arme moeder....” klaagde Henriëtta.

„Jet — ik vroeg je....”

Maar zij mijmerde voort: „Je arme vader.... Zoo'n beste man.... Gelukkig, dat hij dit niet meemaakt. Een in-beste man, zeg ik altijd. En zoo degelijk.”

is... nou, ja, dan zin er gemoeid.”

„Die fantasie, die fantasi „Wilde je een kopje thee?”

„Nee.”

„Je moet niet kwaad zijn weiger, is het om je eren b wist, dat je voor dat ged een als ik dan wist, dat je ernstig zou gaan solliciteeren....”

„Maar dit is veel blang de rede. „Als dit me lkt, k kast met nette pakke aans

„Oooo — die fantasie. To

Tootoo kroop hijgen over blik in zijn trouwe hadene

„Ik zou trouwens net pl geven, hoor, Pieter; j bent lievelingsneefje geweest —

tje?”

De spanning van het hoopvol verwachten werd Zondag, 9 Juni, eindelijk opgelost. De Nederlandsche soldaten, die gedurende de dagen van strijd of na de overgave in krijgsgevangenschap naar Duitschland waren weggevoerd, keerden met duizendtallen over verschillende spoorlijnen in het vaderland weer.

men we op Maandagmorgen 10 Juni in Zevenaar aan en zetten voor 't eerst na 4½ week heimwee de voet op vaderlandse bodem. Ik heb neiging meer te knielen en de grond te kussen, maar ik beheers me. Reeds vanaf de grens zijn er mensen uit de huizen komen vliegen, die ons uitbundig toejuichen. Ik zie een vrouw de armen nog tot groet omhoogsteken en dan als een zoutzak in elkaar zakken van emotie. Ook wij zijn overvol en in elk oog, dat ik zie, glinsteren tranen.

Ja, dit is óns land, dit is óns volk!

Hoofdstuk XII

In groepen van 50 man worden we nu opgesteld en via de spoorbaan geleid naar een grote wei. Aan de kant staan daar honderden mensen ons toe te juichen en op 't terrein zelf wemelt 't van rode-kruis-soldaten, officieren, verpleegsters en doktoren in lange witte jassen. Bij de ingang ontvangen we direct elk een pakje cigarettten. Dat is voor ons een ongekende luxe. Nog in Emmerik waren er die peukjes zochten op

NEDERLANDSCHE KRIJGSGEVANGENEN IN HET VADERLAND TERUG

De spanning van het hoopvol verwachten werd Zondag, 9 Juni, eindelijk opgelost. De Nederlandsche soldaten, die gedurende de dagen van strijd of na de overgave in krijgsgevangenschap naar Duitsland waren weggevoerd, keerden met duizendtallen over verschillende spoorlijnen in het vaderland weer.

men we op Maandagmorgen 10 Juni in Zevenaar aan en zetten voor 't eerst na 4½ week heimwee de voet

Jk heb nei-
de grond
eheers me.

21 zijn er
komen
rdig toe-
w de ar-
ogsteken
ak in el-
stie. Ook
elk oog, dat
en.

t is óns

worden
de spoor-
grote wei.
laar hon-
e te juichen
melt 't van
ficiëren,
in lange
gang ont-

vangen we direct elk een pakje
cigaretten. Dat is voor ons een
ongekende luxe. Nog in Emmerik
waren er die peukjes zochten op

Rechts: Velen hadden het in hun gevangenschap zonderscheergerei moeten doen en er waren er bij, die met hun kloeke baarden geen kwaad figuur sloegen. Overigens waren er vele kappers belangeloos in de weer om op dezen zonnigen dag de verwilderde gezichten weer toonbaar te maken.

't perron. Al spoedig staan we te paffen. Uit een grote luidspreker schalt vrolijke muziek, eigenlijk overbodig, want is deze aanblik, deze belangstelling, dit medeleven, deze hulpvaardigheid en deze waardering niet van een blijheid, die doortrukt tot 't diepst van ons hart? We worden nu omzwermd door dames met belegde boterhammen van onvolprezen Hollandse kuchen, weer andere vullen onze flessen met echte koffie of thee. Spoor mensen gaan rond met briefkaarten om vlug naar huis te schrijven. Terwijl ik er twee schrijf, één naar huis, naar vrouw en kinderen en één naar v.d. Heijden in Asten, zit ik te huilen van vreugde, zodat me de kaarten zelfs nat worden en ik mijn gekrabbel haast niet kan herlezen. En roken maar, en eten!

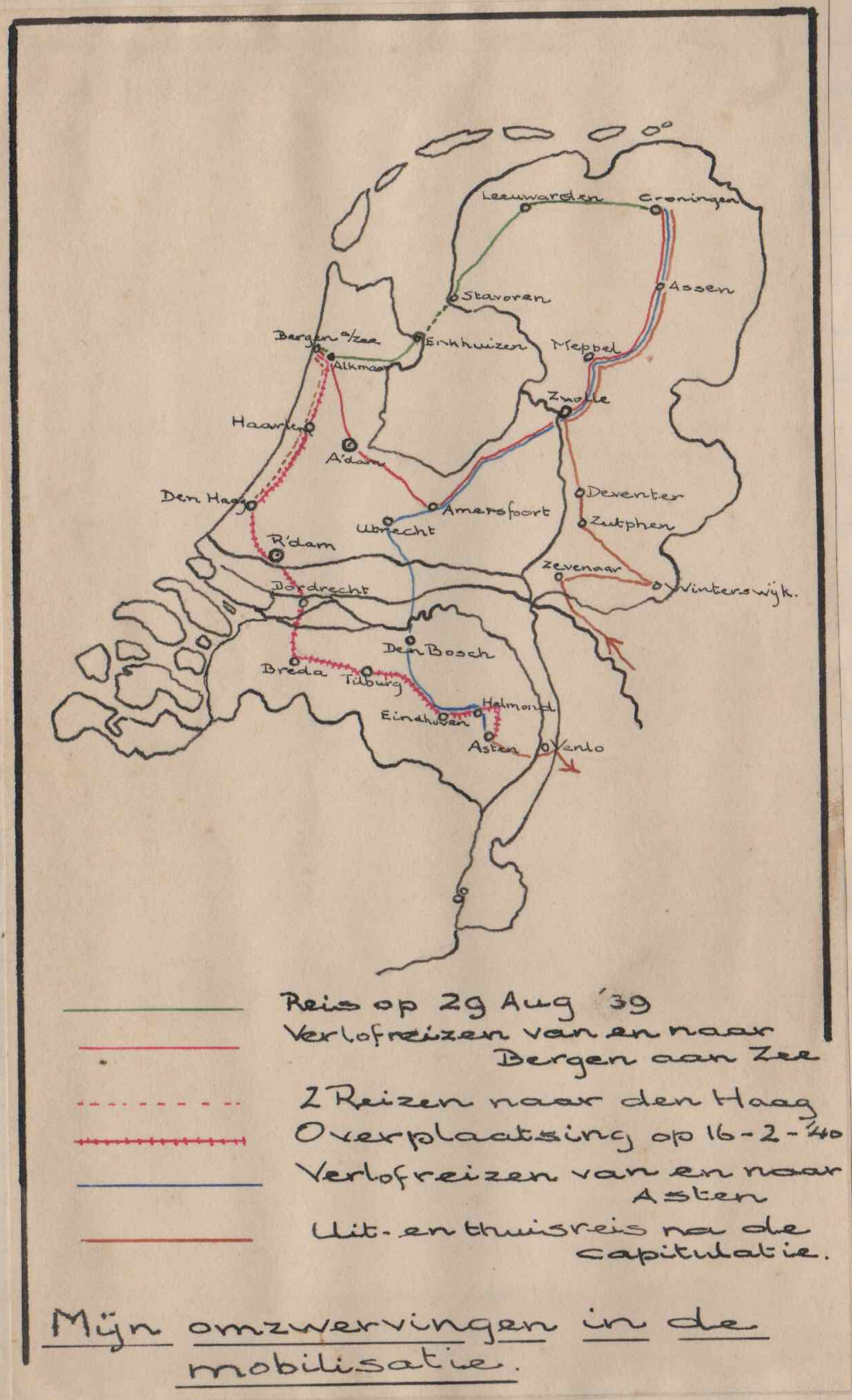
't Kan niet op. Weer komen er cigarettens en versnaperingen. Intussen zie ik de trein, die ons bracht met 't Duitse geleide teruggaan. Er komt een gevoel van dankbaarheid over me, dat men ons in Duitsland zo spoedig heeft laten gaan, al heeft 't ons, toen we er voor stonden ook

Eten, drinken, registratie, vervoer — voor alles was gezorgd. De welkome gasten werden bij aankomst op sigaretten onthaald.

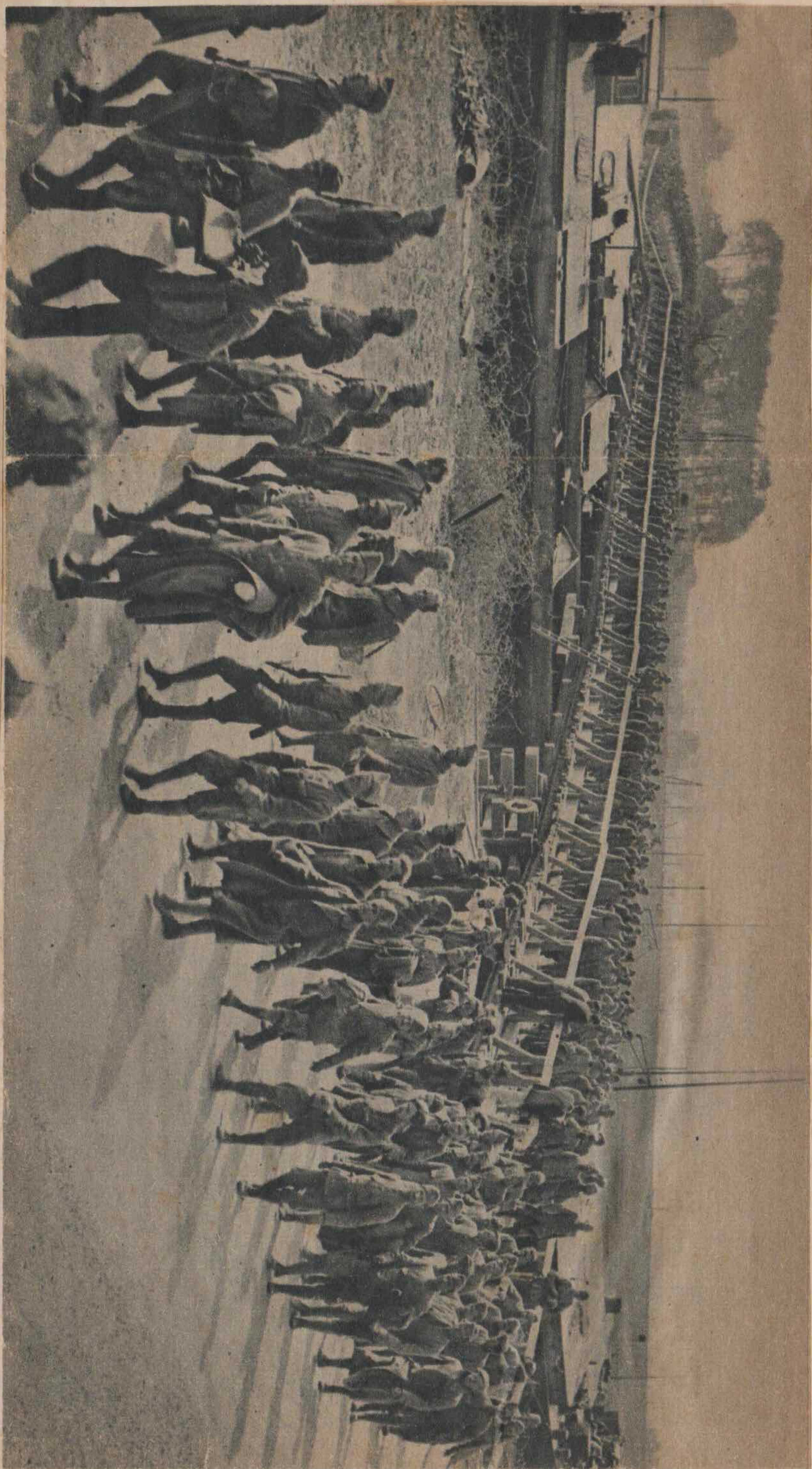
Men heeft het den vermoeiden mannen niet aan verkwikking in verschillende vorm laten ontbreken. In Enschede, Oldenzaal, Hengelo, Zevenaar, Arnhem, kortom op alle plaatsen, waar de gewezen krijgsgevangenen in groote groepen arriveerden, was alles voor een doelmatige en hartelijke ontvangst gereed.

vreselijk lang toegeschenen.
Dan gaat onze groep naar een
reventiggend terrein voor 't genees-
kundig onderzoek. We kleden ons
uit in daar opgerichte hokjes en
een dokter komt ons inspecteren.
Het valt op, dat ons transport er
in 't algemeen, wat de zindelijk-
heid en 't ongedierte betreft, veel
beter uitziet, dan 't transport van
de vorige dag. Inderdaad heeft
men in de verschillende kampen,
waar wij hebben gelegen, nooit
nagelaten ons, voor zover dat
nodig bleek, op zindelijkheid te
wijzen en met de primitieve
middelen, waarover we beschik-
ten, hebben we gewoekerd.
Mij mankeert niets, ik krijg een
kaartje met een A en word
daarmee naar een desbetreffen-
de groep verwezen. Groep B
moet eerst gewassen worden
en groep C van ongedierte
worden ontdaan. Onze gewon-
den worden uit 't papier gepakt
en nieuw verbonden. Dan wor-
den 500 man van groep A weer
naar 't station gebracht, waar een
heuse personentrein klaar staat
om ons naar Aalten te vervoeren.
Onderweg naar 't station valt
een moeder haar zoon luid snik-

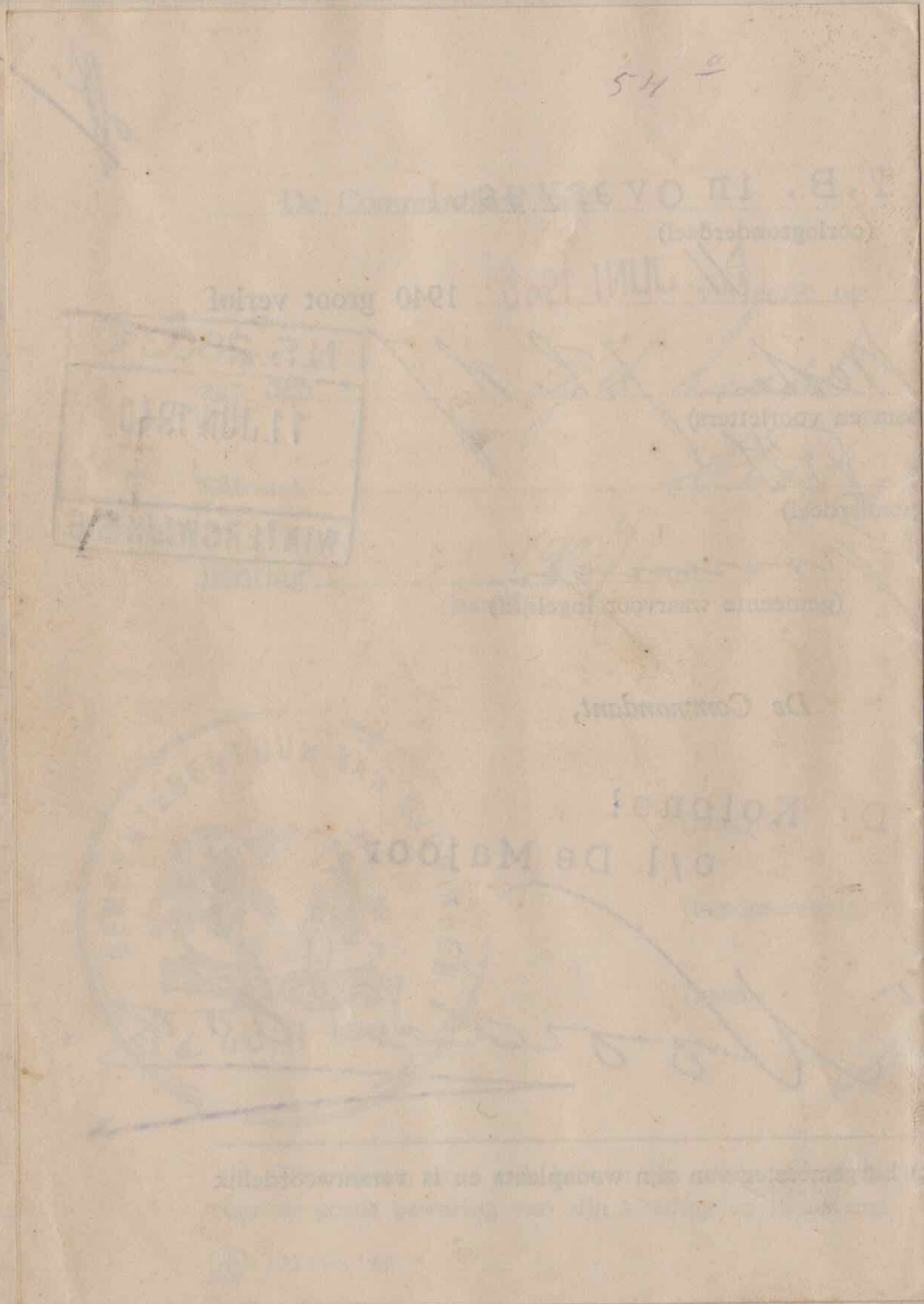

Kend om de hals. Wij hebben veel doorstaan, maar de achtergeblevenen toch niet minder! We hangen uit de ramen en zwaaien maar naar ieder, die we zien. Ik neem de kans waar om voor 't eerst weer eens behoorlijk naar de W.C. te gaan. Amper klaar, wordt er heftig op de deur geklopt en komen ze met de t.p-er Wjdoogen aandragen, die juist bewusteloos in elkaar zakt. Hij heeft te veel ineens gegeten en als hij weer bijkomt, heeft hij zich volledig bevuild. Er komen nog meer zulke gasten voor we in Aalten zijn, meteen een waarschuwing voor de nog gezonden. In Aalten weer 't zelfde toneel als daarstraks in Zevenaar. 't Hele dorp, de schooljeugd voorop, uitgelopen om ons te ontvangen. Op 't stationsplein gaat bij onze verschijning een luid en langdurig hoera op. Ja, nu kunnen ook wij weer zingen. In flinke pas gaat 't dan naar een grote verenigingszaal, die feestelijk is versierd. De burgemeester klimt op een stoel en spreekt een welkomstwoord, ik denk nog een ogenblik aan zijn zwijgende collega in Leende.

De groot-majoor, die de leiding van onze demobilisatie heeft, deelt nu mede, dat we, als 't kan, vandaag nog en anders morgen naar huis gaan. Mijn vreugde kent geen grenzen, hoewel ik tot de partij behoor, die eerst morgen kan gaan, want nu merken we eerst, hoe 't verkeer hier nog in de knoop zit. Wel gaan er na enkele uren een 150 man, die in de naaste omgeving wonen, weg. De overgeblevenen worden inmiddels als aan de lopende band van overvloedige baarden en snorren ontdaan. De organisatie is hier perfect, zeker 25 man staan hier te scheren. Weer cigarettten, chocolade en koek. Dan wordt ons aan lange tafels goddelijke snert met knakworst opgediend met een halve sinaasappel na. De hele verdere middag en avond horen en vertellen we nieuws. Tegen 8 uur ontvang ik mijn groot-verlof pas plus f 15.- achterstallige soldij. Ik ben de koning te rijk. Morgenvroeg zal ik er om zes uur al uit moeten om naar Winterswijk te lopen: 12 km. Een peuleschilletje! Dan sleept ieder een bos stro naar binnen om daarop wat

Sommige groepen moesten een klein deel van den weg naar huis te voet afleggen, maar oeveral verrieden de montere gezichten de blijdschap over de herkegen vrijheid. En oeveral werden zij met groot enthousiasme door de burgerij en met ontroering door hun verwanten ontvangen.

te soezen, want slapen kunnen we niet. Morgen zal ik in een heus bed, mijn eigen bed, wel slapen.

Slot.

Daar ga ik nu op mijn laatste militaire mars, flink van belegde boterhammen voorzien, in alle vroegte van Aalten naar Winterswijk, om daar de trein naar huis te pakken. 't Is een wonderschone morgen. Breed en ruim ligt 't land voor me open onder de heldere morgenzon. Hoe licht is nu mijn gang en hoe blij mijn hart! Een zwaar juk is van me afgevallen en ik stap een nieuwe toekomst tegemoet, breed en ruim als dit land. Ik ben een herboren mens, die de schaduwen van dood en ellende heeft gezien en nu de zon tegemoet gaat!

O.L. Vrouwe van Ommel, maak, dat alle vaders spoedig in hun gezinnen mogen terugkeren.

te soezen, want slapen kunnen we niet. Morgen zat ik in een heus bed, mijn eigen bed, wel slapen.

Slot.

[Handwritten signature]

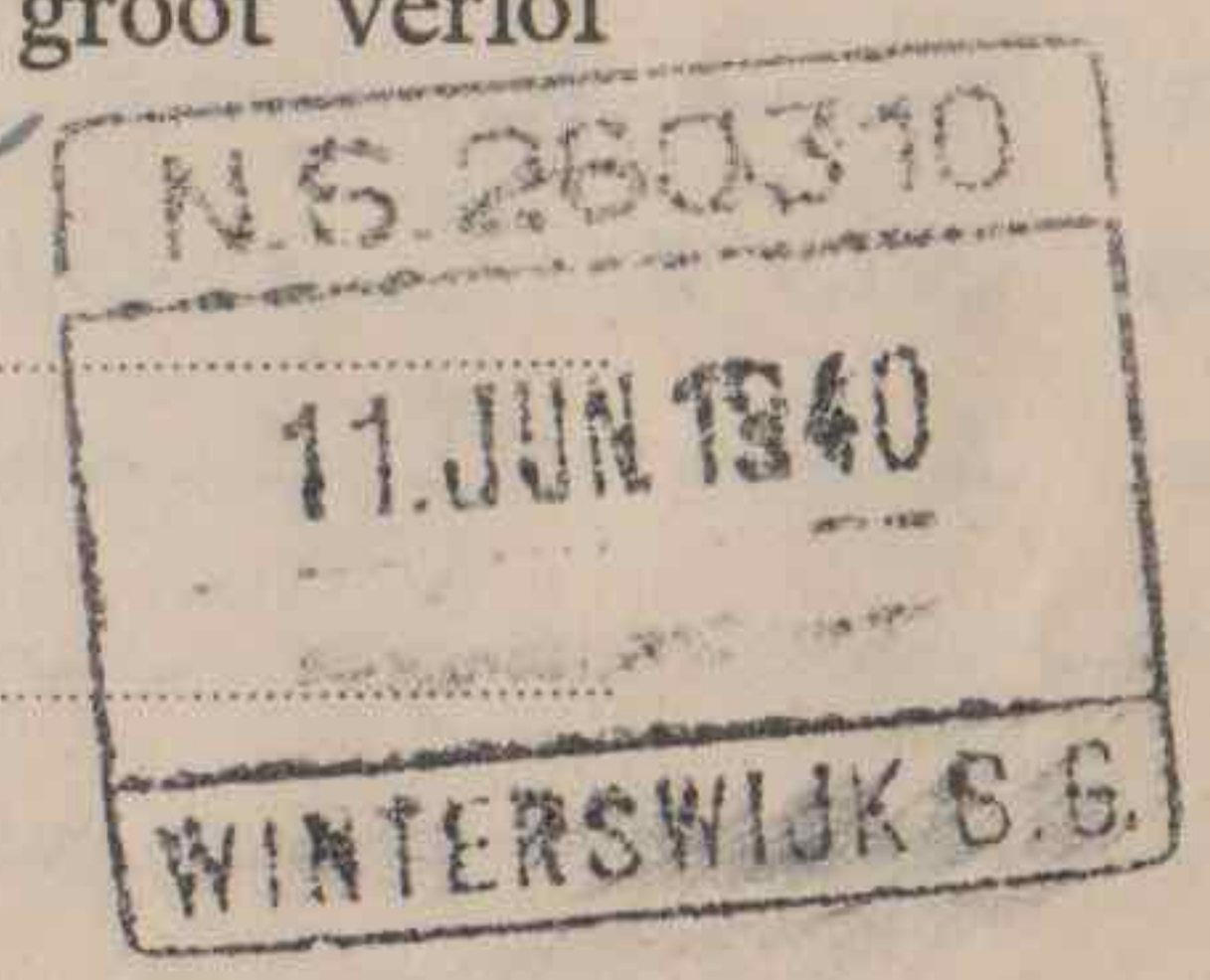
De Commandant van **T.B. in Overijssel**
(oorlogsonderdeel)

..... verleent op **JUNI 1940** 1940 groot verlof

aan den *g.d. lrppl. Westers J.R.H.*
(rang, naam en voorletters)

van *Staf 30. V.V.*
(oorlogsonderdeel)

lichting *1940* uit *Groningen*
(jaartal) (gemeente waarvoor ingelijfd)

De Commandant,

De Kolonel
o/l De Majoor

(rang)

(handteekening)

(naam)

H. Hoordenboog

Betrokkene moet zich binnen een week melden bij den burgemeester van zijn woonplaats en is verantwoordelijk voor de goede bewaring van zijn kleeding en uitrusting.

Ⓐ 12314 - '40

op mijn laatste link van belegde rzien, in alle en naar Winters- e trein naar huis n wonderschone r ruim ligt 't land r de heldere ht is nu mijn ijn hart! Een me afgevallen ewe toekomst r ruim als dit herboren mens, n van dood en ien en nu de at!

met, maak, dat alle vaders spoedig in hun gezinnen mogen terugkeren.

**SPECIAAL-NUMMER VOOR
TERUGKEERENDE KRIJGSGEVANGENEN**

van de Nieuwe Aaltensche Courant

WELKOM!

Het eerste woord tot U moge een woord van welkom zijn. Wij zijn allen verheugd dat gij in het Vaderland zijt teruggekeerd, en dat wij U mogen ontvangen. Wij hadden gaarne meer voor U gedaan, maar eerst gisteren kwam de tijding dat Aalten rekening moest houden met het feit dat hier een groot aantal krijgsgevangenen geherbergd zou moeten worden. De bevolking heeft gedaan wat mogelijk was, en heeft dit geheel vrijwillig en met liefde gedaan. Wij zouden gaarne meer voor U gedaan hebben, maar we hebben niet gekund.

Gaarne willen we de tolk zijn van allen om U geluk te wenschen met zoo'n spoedig wederzien van het Vaderland, dat zich hartelijk verheugd U weer te mogen herbergen.

Voor U liggen, zooals voor ons allen, nog moeilijkheden te overwinnen. Versaag daarom niet. Ga in Gods kracht voort.

Aalten, 8 Mei 1940.

Enkele opmerkingen achteraf.

Hoewel opmerkingen als bovenbedoeld spoedig 't karakter aannemen van nutteloos nakaarten, wil ik tot een juist begrip van 't voorafgaande hier toch enkele toevoegen.

In de eerste plaats over onze strijd van 5 dagen.

Waar, zo heeft vrijwel ieder, die de voorgaande gebeurtenissen heeft meegemaakt, zich afgevraagd, was in die dagen ons zwaar geschut?

En aan de Maas en in onze linie heeft ze geheel ontbroken. Daardoor was 't mogelijk, dat de vijand ons ongehinderd tot op zeer korte afstand kon naderen en dat hij steeds ongemoeid verbinding naar achteren kon houden.

Mogelijk heeft de overweging, dat onze linies toch onhoudbaar waren, de doorslag gegeven bij het terughalen ervan. Maar waarom dan onze stellingen tot uiterste weerstandsstrook verklaard en er zoveel werk en kosten aan ten offer gelegd, om niet te gewagen van de manschappen, die op deze wijze nutteloos werden opgeofferd?

In elk geval heeft 't gemis aan zwaar geschut als ruggesteun, zich bij ons geducht doen voelen.

Waarom H.M. de Koningin vertrok.

a. Het belang van Nederlandsch-Indië, dat niet aan zijn lot mag worden overgelaten;

b. Bij eventueele vredesonderhandelingen is het van belang, dat de Koningin en de regeering er bij zijn, te meer als er van een compromis zou sprake zijn.

Laten wij niet uit het oog verliezen, dat Nederland en de Koningin door sterke banden met elkaar zijn verbonden. „Trouw moet blijken”. In dezen tijd juist moeten wij toonen, dat Nederland trouw is aan het Huis van Oranje en haar tardities.

Laten wij toch beseffen, dat de hoeksteen, waarin de naam Oranje staat gegrift, ongeschonden behouden moet blijven.

Uit een rede van Mr. Jn't Veld
Soc. Dem. Burgemeester
van Zaandam.

Een tweede vraag is deze: Waan bleef, toen men wist waar de Klappen vielen, het reserve veldleger? Men kon immers op zijn vingers natiellen, dat uitblijven van versterking en aflossing op bedreigde punten, tot opgave wegens volledige uitputting moest leiden.

Ook is 't duidelijk, dat achter onze in der haast gevormde linie langs de Zuid-Willemsvaart, zich in heel Noord Brabant geen brede verdedigingslinie meer bevond. Van terugtrekken daarop, kon reeds bij de aanvang van onze terugtocht dus geen sprake zijn, wat pleit voor mijn stelling, dat de Peel dus uiterste weerstandsstrook was, maar dat men die reeds op de eerste dag heeft laten vallen, daarmede de hele Peeldivisie tot vernietiging of capitulatie doemende. 't Heeft mij al aanstonds niet gunstig geleken, dat men ons uit versterkte posities haalde.

Op de vraag of wij 't in 't gunstigste geval hadden kunnen houden tegen den Duitser, luidt mijn overtuiging: neen. En dat om 3 redenen.

1e Het uitblijven van voldoende, ja zelfs overmatige steun van bui-

** UIT EEN VREEMD LAND.

Uit een vreemd land komt ge weer in ons midden. De tijd die achter U ligt zal moeilijk voor U zijn geweest. Ons Vaderland gaat gebukt onder den nood des tijds, maar één zorg is er minder. De zorg over U. Uw ouders, vrouw en kinderen hebben gevreesd over Uw welzijn. Ze zullen zich nu kunnen verblijden dat gij gespaard zijt. Vele Uwer krijgsmakkers hebben hun leven gegeven. Hun offer voor het Vaderland zal niet tevergeefs zijn, wanneer het U, evenals ons, een aansporing zal zijn om niet te versagen.

De opbouw van ons land is begonnen. Wie gister de wapenrok droeg heeft vandaag weer de truttel in de hand. Nimmer versagen, nimmer de moed laten zakken. Wij moeten voort.

Ge zult misschien reeds vele moelijkheden hebben moeten overwinnen. Thans zijt gij bij ons en deelt onze moelijkheden. Moelijkheden van allerlei aard, maar die we overwinnen zullen met behulp van allen. We hebben het in het verleden niet zoo goed begrepen, maar thans weten we het: we zijn Nederlanders en hebben elkaar noodig. We willen elkaar helpen waar het kan. Daarom zijn we blij dat we iets hebben mogen doen voor U allen.

Ons leger heeft dapper gevochten. De tegenstander heeft dit erkend. We hebben het volle vertrouwen ook in Uw dapperheid gehad, want ook een overgave kan een vorm van dapperheid zijn. Noodeloos bloed vergieten heeft ons volk nimmer kunnen bewonderen. Toen onze kracht te gering bleek en hulp achterwege bleef, heeft Nederland de wapens neergelegd.

Wij hebben veel verloren, maar onzen moed behouden. De moed, die we noodig hebben tot opbouw.

Uit De Nieuwe Adtensche Courant van 10 Juni 1940.

tenaf. Met een leger van 400.000 man stonden wij voor een overmacht van zo nodig ettelijke millioenen, ook al waren wij in de gunstiger positie van de verdedigende partij. De gezonden hulp was ten enenmale onvoldoende en 't pleit nog voor ons, dat we 't vijf dagen hebben volgehouden

2^e De veel effectievere bewapening van den vijand. Wie b.v. onze verouderde mitrailleur heeft gekend, zal toegeven, dat 't een goed wapen was in de stelling, maar veel te zwaar om mee te tiraileren. 't Wapen, waarmee onze sectie was uitgerust, voldeed aan de hoogste eisen, maar 't was niet compleet, want de onderstellen ontbraken en daarmee de mogelijkheid om 't te vervoeren. Dat we er nog zover mee gekomen zijn, is me nog steeds een raadsel,

3^e 't Verschil in de wijze van vechten tussen de Nederlandse en de Duitse soldaat. Mijn indruk is in 't algemeen deze geweest: De Hollandse soldaat vocht zonder haat voor 50% uit plichtsgevoel en voor 50% uit angst. Hij was bereid, en de voorbeelden zijn legio, zijn leven in te zetten en

te offeren, mits zijn nuchter verstand hem zei, dat zijn land of zijn Kameraden er nut van zouden hebben. Een blind élan als van de Fransen en een blinde offerbereidheid als van de Duitsers ontbrak hem ten eenenmale. Staaltjes als 't overtrekken van de Maas en de bestorming van de afsluitdijk door de Duitsers zijn onvoorstelbaar in Hollandse ogen met Hollandse manschappen. Met andere woorden: bij ons werd een strategische situatie eerder als hopeloos gezien, dan bij den tegenstander, wat aan de dapperheid en de vastberadenheid van onze soldaten niets afdoet en enkel een gevolg is van de nuchtere Hollandse volksaard.

Van een demoraliserende invloed op onze troepen door 't optreden van parachutisten is mij niets gebleken. Er bereikten ons daarover te weinig berichten en de berichten, die we erover kregen, werden volmaakt onderschat: „Een kouwe kunst”, dachten we, „om die parachutisten neer te leggen nog voor ze de grond bereiken”. Dat hele bataljons er hun handen vol aan hadden en ze onze verbindingen

onderschepten, hebben we niet beseft. Ten slotte nog iets over onze ervaringen en onze behandeling in Krijgsgevangenschap.

In 't algemeen is onze behandeling in Duitsland correct, soms zelfs joviaal geweest. Afgezien van ons verblijf in Kaldenkirchen, dat op zulk een verblijf niet was ingericht, maar daartoe noodgedwongen moest worden gepromoveerd, heeft steeds de bedoeling voor gezeten, ons van voldoende voeding te voorzien. Ik heb de indruk, dat men ook in Duitsland op een zo groot aantal niet heeft gerekend en dat daardoor vooral „vele varkens de spoeling dun“ hebben gemaakt. Waarbij dan nog komt, dat wij, Hollanders, een andere steviger voeding gewoon waren. Minder duidelijk is 't mij, waarom men ons, terwijl al aanstonds 't gerucht liep, dat we naar huis zouden gaan, geheel onnodig diep Duitsland heeft ingevoerd en daardoor ons vier weken onnodig heeft laten lijden na alles, wat we reeds hadden doorstaan. Gevangenschap op vreemde bodem is een hard kruis voor den vrijen aan huis en haard verknochten Nederlander!

IN MEMORIAM

Ontslag

Bij besluit van den generaal-majoor H. T. Carstens, daartoe gemachtigd door den bevelhebber van de Duitse weermacht in Nederland, is met ingang van 15 Augustus 1940, op het daartoe door hem gedaan verzoek, een eervol ontslag verleend uit den militairen dienst, aan den luitenant-kolonel G. E. A. Themann, op non-activiteit van het wapen der infanterie.

Ook is de wijze, waarop men ons krijgsgevangenen heeft gemaakt, vrij willekeurig geweest. Een gecapituleerd leger wordt in zijn geheel de krijgsgevangene van de tegenpartij. Goed; maar waarom ons dan weggevoerd, terwijl men de vesting Holland geheel liet zitten? Was er reden te geloven, dat wij 't bevel van onzen opperbevelhebber niet zouden opvolgen? Heldendaden heb ik niet verricht, ik heb slechts mijn plicht gedaan, ook toen de bekoring en de gelegenheid om er uit te knijpen zeer groot was.

Ik blijf hopen en vertrouwen, dat onze officers en de veel grotere van mijn gesneuvelde makkers in de toekomst niet vruchteloos zullen blijken geweest te zijn voor ons eigen geliefde land en volk.

Croningen Juni 1940
J. H. Westerv.

"Mijn schilt ende betrouwen
 Zijt ghy, O Godt mijn Heer!"

Uw gebeden en offers worden gevraagd voor
Caspar Antonius Naber,
 echtgenoot van
MARGARETHA MARIA DUBOIS.
 Geboren te Groningen 16 Maart 1906,
 plotseling overleden 11 November 1944
 en 15 November d.o.v. begraven op het
 R.K. Kerkhof aldaar.

Eenvoudig, eerlijk en open van karakter heeft hij zijn tocht over de aarde gemaakt. Hij was het type van iemand, die zonder meer deed, wat men van hem vroeg; voor wien geen moeite en arbeid te veel was; die geen rekening hield met eventuele dankbaarheid der mensen. Hij was wars van iedere ophef, en nuchter en zakelijk wist hij zijn beslissing te nemen. Zijn geweldige en radicale offerzin en offermoed deed hem 't grootste offer, dat van het leven brengen. Bij zoiets wordt men stil en kan men enkel zeggen: dank, dank voor alles wat je deed. Zij, die hij achterlaat, moeten zijn offer voortzetten. Wij hebben hen te steunen door gebed en medeleven. Maria, de Koningin der Martelaren moge zijn Voorspreekster zijn.

Ontslag

Bij besluit van den generaal-majoor H. T. Carstens, daartoe gemachtigd door den bevelhebber van de Deutsche weermacht in Nederland, is met ingang van 15 Augustus 1940, op het daartoe door hem gedaan verzoek, een eer-
 vol ontslag verleend uit den militairen dienst, aan den luitenant-kolonel G. E. A. Themann, op non-activiteit van het wapen der infanterie.

Ook is de wijze, waarop men ons krijgsgevangenen heeft gemaakt, vrij willekeurig geweest. Een gecapituleerd leger wordt in zijn geheel de krijgsgevangene van de tegenpartij. Goed; maar waarom ons dan weggevoerd, terwijl men de vesting Holland geheel liet zitten? Was er reden te geloven, dat wij 't bevel van onzen opperbevelhebber niet zouden opvolgen? Heldendaden heb ik niet verricht, ik heb slechts mijn plicht gedaan, ook toen de bekoring en de gelegenheid om er uit te knijpen zeer groot was.

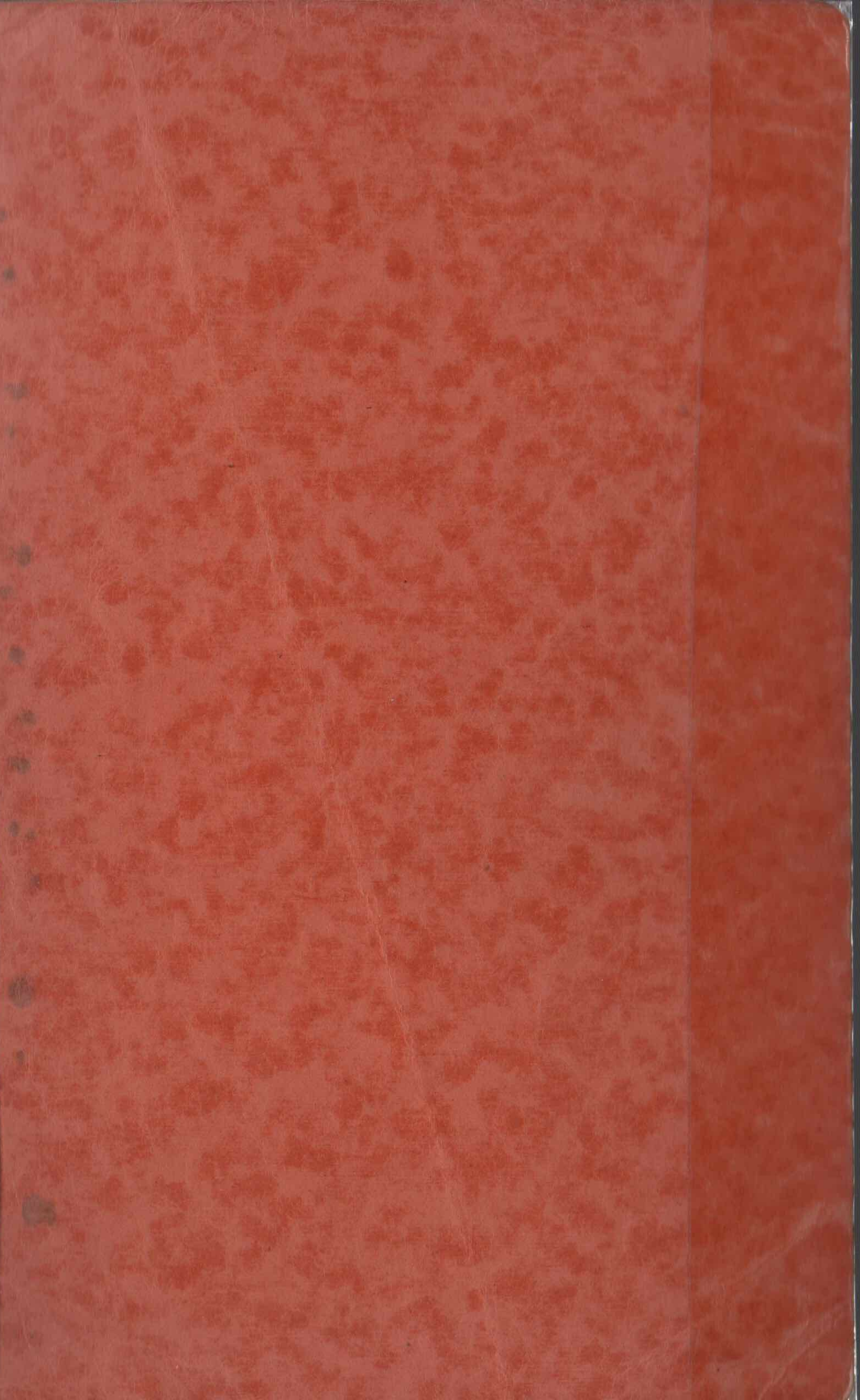
Ik blijf hopen en vertrouwen, dat onze officers en de veel grotere van mijn gesneuvelde makkers in de toekomst niet vruchteloos zullen blijken geweest te zijn voor ons eigen geliefde land en volk.

Groningen Juni 1940
 J. H. Westerv.

"Mijn schilt ende betrouwen
 Zijt ghy, O Godt mijn Heer!"

Inleiding	blz. 1
De mobilisatie	
Hoofdstuk I	" 10
In de Peelstelling	
Hoofdstuk II	" 15
In de stelling te Neerkant (L.)	
De terugtocht	
Hoofdstuk III	" 41
In stelling aan de Zuid- Willemsvaart	
Hoofdstuk IV	" 55
In de bossen bij Sterksel	
Hoofdstuk V	" 65
In de bossen bij Leende	
Hoofdstuk VI	" 76
Onze capitulatie	
Hoofdstuk VII	" 87
Terug in Asten	
Hoofdstuk VIII	" 95
In Kaldenkirchen	
Hoofdstuk IX	" 110
In Soest (Westf.)	
Hoofdstuk X	" 124
In Altengrabow	
Hoofdstuk XI	" 141
Terug naar 't Vaderland	
Hoofdstuk XII	" 146
Op eigen bodem.	
Slot.	" 151
Naar huis!	
Enkele opmerkingen achteraf	" 152

[Faint, illegible handwriting on lined paper, possibly bleed-through from the reverse side. The text is mostly obscured by a vertical strip of tape or a fold.]

1512-2
Scheveningen, 23 Juni 1940
Lievevroude straat 74.

Beste Westen,

Je brief van 13 Juni j.l. heb ik in goede orde ontvangen en heb ik daarin met vreugde gelezen dat jij ook weer behouden in het vaderland en je gezin bent teruggekend. Gelukkig dat je, evenals ik, je gezin gezond en wel aantroft; ik hoop dat je thuis weer een gelukkige en goede toekomst tegenover zult gaan.

De hoopzetting welke je mij betraamt is wederkerig; ik heb voor mijn onderofficieren, korporals en soldaten voor de wijze waarop zij zich zowel in veldtocht als in den oorlog en de krijgsgevangenschap gedragen een groot respect. Ik heb tijdens de opleiding steeds de hoop dat zij allen mij niet alleen als den krachtigen rang boven hen gestelde bullebak zouden herkennen doch dat zij in mij den voor hen allen verantwoordelijken kameraad zouden zien. Ik meen dat mijn groote genegenheid uit je brief te mogen lezen dat dit inderdaad het geval was. Toen je zult werd in Duitschland heb ik daer erg over ingesproken, ik heb blijf dat het ons goed afgelopen is. Mijn best wenschen, mede namens mijn vrouw, voor jou en je gezin, is de hoop dat wij elkaar nog eens ontmoeten, hetzij gegeven naar je oud-commandant
Luit. G. J. van Weel

Wesker
afdt. a
—

G

Mededeeling.

U wordt met groot verlot gezonden. Echter wordt U met nadruk meegedeeld, dat U niet voor steun in aanmerking kunt komen, daar de steunregeling is vervallen. Mocht U na uiterlijk vier dagen geen werk hebben gevonden, dan bent U verplicht U terug te melden bij Uw Depôt, te weten

12^e Dep. Bus Barattenkamp.

Schout.

Keert U niet terug onder de wapenen, dan moet U zich binnen een week melden bij den Burgemeester Uwer woonplaats. U blijft persoonlijk verantwoordelijk voor het onderhoud van Uw medegenomen kleding- en uitrustingsstukken.

BEWIJS VAN INLEVERING VAN RIJKSGOEDEREN.

De officier, belast met het in ontvangst nemen van de rijksgoederen der groot-verlofgangers, verklaart, dat

Wester

(geslachtsnaam)

Johannes Hermannus Rudolph Joseph

(voornamen)

groot-verlofganger van de lichte 19 uit

GRONINGEN

(gemeente, waarvoor ingelijfd)

de rijksgoederen heeft ingeleverd overeenkomstig de aantekeningen op den staat, berustende bij den indeelingsdistrictscommandant.

GRONINGEN

(plaatsnaam)

, den

26 AUG

(datum)

1940.

De Officier voornoemd,

[Handwritten signature]

(handteekening)

J. FRESEMAN GRATAMA

Ⓐ 11634 - '40

INSPECTIE VAN DEN GENEESKUNDIGEN DIENST DER LANDMACHT

Het bloedonderzoek verricht op 6 DEC. 1939

heeft uitgemaakt dat gij behoort tot

BLOEDGROEP B

VERZOEKE S. V. P. DEZE KAART ZORGVULDIG TE BEWAREN

DIENST

Departement van Defensie

AAN

Westen J. H.

No. 712

INSPECTEUR
van den Geneeskundigen Dienst
der Landmacht

27913 - '39

September 1939
orkobolisatie
Berg van Lee

5 *Meelen*

diens van
9/18
afgeleverd

1

